

Trenger vi en ny prostitusjonspolitikk?

Av Kristian Tønning Riise

Trenger vi en ny prostitusjonspolitikk?

Av Kristian Tønning Riise,
prosjektmedarbeider i Civita

1. opplag, mars 2014

© c i v i t a AS

Printed in Norway

ISBN 978-82-92581-62-9

Utgiver: Civita, Akersgt. 20, 0158 Oslo

Formgivning, omslag og sats: Therese Thomassen, Civita

Omslagsfoto: iStockphoto.com

Produksjon: F. J. Stenersen, Oslo

www.civita.no

Innhold

1. Innledning	1
1.1 Uklart etisk grunnlag	2
1.2 Umyndiggjøring	4
2. Prosjektbeskrivelse	5
3. Mangfoldig marked	6
3.1 Menn som selger sex	8
3.2 Store variasjoner	10
4. Farlig yrke	20
5. Konsekvenser	23
5.1 Tilbud og etterspørsel	23
5.2 Økt sårbarhet	24
5.3 Tillit	26
5.4 Seksuell helse	27
5.5 Vold	29
6. Diskriminerende lovverk	30
6.1 Menneskehandel	30
6.2 Hallikparagrafen	32
6.3 Tilsiktet trakassering	34
6.4 Staten som hallikmonopolist	35
7. Ingen ideell løsning	37
7.1 Sverige	37
7.2 Finland	39
7.3 Nederland	40
7.4 Flere typer legalisering	43
8. Internasjonale anbefalinger	44
8.1 Oppsummert	49
9. Konklusjon	49

1. Innledning

I november 2008 vedtok Stortinget å kriminalisere kjøp av seksuelle tjenester, ved innføring av den såkalte "sexxkjøpsloven". Begrepet henviser for ordens skyld til straffelovens § 202 a, og lyder som følger:

Med bøter eller fengsel inntil 6 måneder eller begge deler straffes den som:

- a) skaffer seg eller andre seksuell omgang eller handling ved å yte eller avtale vederlag,
- b) oppnår seksuell omgang eller handling ved at slikt vederlag er avtalt eller ytet av en annen, eller
- c) på den måten som beskrevet i bokstav a eller b får noen til å utføre med seg selv handlinger som svarer til seksuell omgang.

Er den seksuelle omgang eller handling skjedd på en særlig krenkende måte, uten at forholdet straffes etter andre bestemmelser, er straffen fengsel inntil 1 år.

Siden 1. januar 2009 har det vært forbudt å kjøpe sex i Norge (Stortinget vedtok samtidig at sexkjøpsloven også skulle gjelde for nordmenn i utlandet).¹ Vedtaket ble gjort til tross for sterke protester fra prostituerte og advarsler fra Prostituertes Interesseorganisasjon i Norge (PION), og fra fagmiljøer som Fafo og Pro Sentret.

Da forslaget om å kriminalisere kjøp av seksuelle tjenester ble sendt ut på høring 4. juli 2007, var det allerede klart at loven ville bli innført. I april 2007 gikk Arbeiderpartiets landsmøte inn for å kriminalisere sexkjøp.² Ap utgjorde dermed et flertall for kriminalisering sammen med SV og Sp, og KrF, som hadde arbeidet for forbud siden 2001.³ I høringsnotatet ba departementet derfor heller ikke om høringsinstansenes syn på hvorvidt seksuelle tjenester skulle kriminaliseres eller ikke, selv om mange likevel ga uttrykk for dette.⁴ Konklusjonen var allerede klar. Riksadvokaten beklaget i denne anledning at "nykriminalisering vedtas uten en grundig høring hvor også faginstansene gis anledning til å uttale seg", og påpekte at "viktige hensyn kan på denne måten overses, eller tillegges liten vekt".⁵

Den manglende fagdebatten er dessverre ikke overraskende. For aktører som kun har et pliktetisk syn på sexkjøp, har den faglige debatten liten betydning. Hvis hensikten utelukkende er å sette en moralsk standard for riktig eller gal atferd, er empiriske argumenter irrelevante. For pliktetiske tilhengere av sexkjøpsloven er handlingen gal i seg selv, og den bør derfor forbys. (Det betyr imidlertid ikke at pliktetikere må argumentere for forbud. Det er selvfølgelig mulig å argumentere pliktetisk også andre veien).

¹ Den norske straffelovens geografiske virkeområde reguleres av straffelovens § 12. Straffeloven gjelder i utgangspunktet i "riket", men for enkelte straffebud gjelder loven også handlinger begått av nordmenn i utlandet, jf. Straffeloven § 12 tredje ledd. Dette gjelder blant annet bestemmelsen om sexkjøp i straffeloven § 202a.

² Aftenposten, "Sexkjøp blir forbudt", 22. april 2007, www.aftenposten.no/nyheter/iriks/article1749381.ece

³ Vårt Land, "KrF: – Kriminalisering ikke nok", 4. juli 2007, www.vl.no/samfunn/krf-kriminalisering-ikke-nok/

⁴ Ot.prp. nr. 48 (2007-2008), kap. 5.1.2, 5.

⁵ Ot.prp. nr. 48 (2007-2008), kap. 5.1.2, 6 og 7.

Det er imidlertid ikke pliktetiske begrunnelser som det er lagt vekt på i lovforarbeidene. Hovedargumentene for sexkjøpsloven er utelukkende konsekvensetiske. Det argumenteres med at sexkjøpsloven vil svekke rekrutteringen av nye kunder, hindre en økning i prostitusjonsmarkedet, skape en holdningsendring hos menn som kjøper sex, og gi politiet mer effektive virkemidler for å hindre menneskehandel.

1.1 Uklart etisk grunnlag

Det er likevel uklart hva som er den egentlige årsaken til ønsket om forbud. Formuleringer i Justisdepartementet (Regjeringen Stoltenberg II) sitt høringsnotat utdydeliggjør det konsekvensetiske grunnlaget for loven. Under Justisdepartementets generelle vurdering i høringsnotatet står det blant annet: "Når kjøp av sex skal kriminaliseres, ønsker ikke Justisdepartementet å skille mellom ulike grupper av personer som selger sex". Videre argumenteres det med at "kjøp av sex er uønsket uansett årsakene til at den enkelte selger sex". Da er det nærliggende å spørre: uønsket for hvem, og hvorfor? Er det samfunnet det er uønsket for uansett? Er det den enkelte prostituerte Justisdepartementet viser til? Og hva er begrunnelsen? De færreste vil være uenig i at kjøp av uønsket sex er uønsket uansett, men bak Justisdepartementets formulering ligger det tilsynelatende en forestilling om at det ikke er mulig å se for seg mennesker som selger seksuelle tjenester frivillig. Det er en forestilling som ikke har rot i virkeligheten.

En rekke sexarbeidere har stått frem i mediene de siste årene og fortalt om en situasjon de oppfatter som både privilegert og fornøylig. Et eksempel på dette er studenten Hege Grostad. Grostad begynte å skrive kronikker, og stille opp på flere medieoppslag, under pseudonymet "Frøken X", før hun tilkjennegjorde identiteten sin i VG Helg i mai 2013.^{6,7} Grostad jobber som eskortepike ved siden av studiene, og har ingenting vondt å si om yrket sitt. Siden hun sto frem har hun vært en ivrig deltaker i samfunnsdebatten med mål om å fjerne sexkjøpsloven og hallikparagrafen.

Et annet eksempel er studenten "Sara", som går under navnet "Norsk studine" på nettet. Hun så en dokumentar om prostitusjon og fikk lyst til å prøve selv. Hun forteller at hun ofte får forespørsler fra norske menn på forretningsreiser som vil ha besøk på hotellrommet, og at hun i disse tilfellene gjerne overnatter til neste dag. For dette betaler kunden mellom 10 000 og 15 000 kroner.⁸ Et tredje slikt eksempel er studenten og sexarbeideren "Julie", som ble inspirert av TV-serien "Secret Diary of a Call Girl". "Det høres veldig rart ut, men jeg blir glad etterpå", sier «Julie» om jobben sin til Dagbladet.⁹

Fafo-forsker May-Len Skilbrei opplyser i saken at "Julies" situasjon verken er typisk eller utypisk. Til tross for dette blir jenter som «Julie» av myndighetene behandlet på samme måte

⁶ Universitas, «Studentene som selger sex», 20. februar 2013, <http://universitas.no/nyhet/58011/studentene-som-selger-sex>

⁷ VG, "Det var befriende å stå frem", 2. januar 2014, http://pluss.vg.no/2014/01/02/1474/1469_22686077

⁸ Bergensavisen, "Kjøper seg sex i julegave", 2. januar 2013, <http://www.ba.no/nyheter/article6422664.ece>

⁹ Dagbladet Pluss, "«Julie» studerer, har studielån - og selger sex", 14. mars 2013, <http://www.dagbladet.no/2013/03/13/nyheter/prostitusjon/innenriks/sexhandel/pluss/26094087/>

som ofre for menneskehandel. Det er vanskelig å finne noen opplagt grunn til hvorfor man ikke skal skille mellom frivillige sexarbeidere og kvinner som opplever å være i en tvangssituasjon.

Justisdepartementet mener åpenbart at et slikt skille, i juridisk forstand, ikke skal finne sted. Begrunnelsen er imidlertid uklar. Er det et helhetlig samfunnshensyn som ligger bak? I så fall må Justisdepartementet begrunne hvorfor tilfeller som "Julie" er uønsket av samfunnet, til tross for at situasjonen ikke er uønsket for noen av partene som er direkte involvert i den "uønskede" handlingen. Noen slik begrunnelse blir ikke oppgitt. I stedet får formuleringen stå ubegrunnet som et uttrykk for Justisdepartementets generelle vurdering av sexkjøpslovens innretning.

Debatten om sexkjøpsloven byr på en rekke både etiske og praktiske dilemmaer, som ofte blandes sammen på en tilfeldig og usystematisk måte. For å eksemplifisere dette med et banalt, men likevel illustrerende, eksempel: La oss se for oss at det ble vedtatt en lov mot utroskap, der hensikten var å få ned antallet tilfeller av utroskap og skape en holdningsendring til det å være utro. Blant innvendingene mot en slik lov ville vi funnet argumenter som at loven ikke fungerer, at utroskapen bare blir mer skjult, og at loven setter utsatte mennesker i en enda vanskeligere situasjon. Andre innvendinger ville handlet om at en slik lov er gal i seg selv, blant annet fordi den trer inn i en privat sfære der statens formynderskap ikke bør ha noen rolle.

Eksempelet er ikke helt fjernt. Frem til 1927 var det i Norge forbudt ved lov å ha sex utenfor ekteskapet. I følge § 209 i straffeloven av 1902 kunne gifte personer som hadde samleie med andre enn sin ektefelle, straffes med fengsel i inntil tre måneder. I dag er det knapt noen som ville gått inn for en slik lov, men vi kan nok med sikkerhet anta at det før 1927 var mange pliktetiske tilhengere også av denne loven. Utroskap var galt i seg selv og burde derfor være forbudt ved lov, uavhengig av empirien.

Hensikten med dette eksempelet er ikke å sammenligne prostitusjon og utroskap, men å illustrere at debatten om sexkjøpsloven har to ulike sider, som ikke nødvendigvis utelukker hverandre, men som begge må vurderes. Mange pliktetiske tilhengere av sexkjøpsloven gjemmer seg bak konsekvensetiske argumenter som ikke holder mål. Det samme gjelder pliktetiske motstandere av loven som overser problematiske sider ved legalisering.

Når vi skal vurdere sexkjøpsloven, kan vi på den ene siden spørre oss om sexkjøpsloven virker, basert på lovens uttalte mål: å svekke rekrutteringen av nye kunder, hindre en økning i prostitusjonsmarkedet, skape en holdningsendring hos menn som kjøper sex, og gi politiet mer effektive virkemidler for å hindre menneskehandel.

Disse spørsmålene svarer imidlertid bare på om loven fungerer etter lovgivers intensjoner. En vurdering av sexkjøpsloven må også vurdere hvorvidt lovgivers premisser er riktige. Er prostitusjon alltid uønsket? Er alternativet til prostitusjon alltid bedre? Denne debatten kan vi ikke ha uten også å gi de prostituerte en stemme.

1.2 Umyndiggjøring

Sexkjøpsloven ble innført på tross av en tilnærmet entydig motstand fra den gruppen loven presumptivt skal beskytte: de prostituerte selv. Det er påfallende å se hvordan den prostituerte kontinuerlig umyndiggjøres i debatten.

Det kan registreres to typer argumenter som ofte brukes, når tilhengere av sexkjøpsloven møter argumenter fra frivillige prostituerte som ønsker å anerkjennes som yrkesutøvere og ikke som ofre:

- 1) "Sexkjøpsloven er ikke til for de frivillig prostituerte. Den er til for å ramme kundene og begrense menneskehandel."
- 2) "Prostituerte opplever ofte å være frie mens de er i prostitusjon, men endrer oppfatning når de slutter å være prostituerte."

Begge argumentene er, fra et liberaldemokratisk samfunnssyn, problematiske. I det første argumentet er den prostituerte en uvesentlig brikke i et større puslespill. Hensynet til prostituerte er kontinuerlig underordnet hensynet til kriminalitetsbekjempelse, og det spiller dermed liten rolle om situasjonen blir verre for de som er i prostitusjon. Dette til tross for at det er de prostituertes situasjon som er utgangspunktet for loven.

Det andre argumentet tillegger alle prostituerte som ikke opplever å være ofre, en falsk bevissthet. Prostituerte som ikke opplever å være i en tvangssituasjon, er, ifølge dette argumentet, ikke i stand til å vite sitt eget beste. Dette argumentet understøttes ofte av en henvisning til Sverige og evalueringen av det svenske sexkjøpsforbudet, som ble innført i 1999 - 10 år tidligere enn i Norge.

I evalueringen blir det slått fast at "de som har tatt seg ut av prostitusjonen er positive til kriminaliseringen, mens de som fortsatt utnyttes i prostitusjonen er mot forbudet".¹⁰ Påstanden baserer seg imidlertid kun på et lite antall respondenter fra organisasjonene PRIS (Prostituerades Revanch I Samhället) og Rose Alliance. Begge organisasjonene består av nåværende og tidligere prostituerte. Førstnevnte har som mål å bekjempe prostitusjon, og er lite opptatt av hvordan loven rammer personer som selger sex, mens sistnevnte jobber for sexarbeideres rettigheter og er mot kriminalisering av sexkjøp.^{11,12} Svar fra tidligere prostituerte i en anti-prostitusjonsorganisasjon sier lite eller ingenting om hva eks-prostituerte generelt måtte mene om kriminalisering av sexarbeid. Denne påstanden representerer med andre ord lite annet enn synet til organisasjonene som er spurt.

Med "de som utnyttes" henvises det heller ikke til noe annet enn de som fortsatt selger sex. I Sverige er prostitusjon definert som en type "mannlig vold mot kvinner og barn". Kvinnens opplevelse av egen prostitusjon er med andre ord helt uvesentlig. Hun er et voldsoffer enten hun

¹⁰ Swedish government report SOU 2010:49: *The Ban against the Purchase of Sexual Services. An evaluation 1999-2008*, kap. 4.6.4, <http://www.government.se/content/1/c6/15/14/88/0e51eb7f.pdf>

¹¹ PRIS, Frågor & svar, <http://www.xn--ntverketpris-gcb.se/fragor.html>

¹² <http://www.rosealliance.se/>

føler det slik eller ikke.¹³ Det underliggende budskapet er at prostituerte, i hvert fall kvinnelige (den mannlige prostitusjonen er gjennomgående oversett i debatten), først får reell bevissthet når de ikke er prostituerte lenger. Prostituerte nektes altså retten til å være et erkjennende subjekt i sitt eget liv. Den prostituerte er kontinuerlig umyndiggjort, til fordel for politikeres gode intensjoner.

Det er litt som skribenten Bjørn Stærk skrev i Aftenposten: "Det er slemme av sexarbeiderne å blande seg inn i debatten om yrket deres på denne måten. Vi klarte oss jo så fint uten dem."¹⁴

2. Prosjektbeskrivelse

Denne rapporten har til hensikt å kritisk gjennomgå norsk prostitusjonslovgivning.

Store deler av rapporten består av nødvendig bakgrunnsinformasjon som er gjengitt med det formål å nyansere bildet av det norske prostitusjonsmarkedet. Dette er i stor grad en sammenfatning av eksisterende kunnskap, der særlig Fafo og Pro Sentret er hyppig gjengitt. Det skyldes at de er blant de få som har forsket på dette, og at de, i tillegg til PION og enkelte andre prostitusjonstiltak, kjenner prostitusjonsmarkedet i Norge best. I tillegg vises det til en rekke internasjonale undersøkelser på feltet.

I rapporten blir begrepene "prostituert" og "sexarbeider" brukt om hverandre. Årsaken til dette er at det er knyttet mye stigma til begrepet "prostituert". Derfor blir det mindre etablerte begrepet "sexarbeider" brukt, når en som selger sex omtales direkte. Prostitusjon er ikke definert som arbeid i Norge, men blir for enkelhets skyld omtalt med yrkestermer enkelte steder.

Prostitusjonsdebatten er gjenstand for mye udokumentert synsing. Det har derfor vært et selvstendig poeng å sammenfatte informasjonen som allerede finnes, for så å bruke dette som utgangspunkt for noen praktiske, etiske og politiske drøftinger.

Noen sentrale spørsmål har vært viktige i utformingen av denne rapporten:

- Hvordan vurderer de prostituerte sin egen situasjon?
- Hvordan ser prostitusjonsmarkedet egentlig ut?
- Hvorfor velger mange å være prostituerte?
- Er det slik at det klare flertallet av prostituerte opplever å være i en tvangssituasjon?

Mer praktiske spørsmål blir også sett på:

- Fungerer sexkjøpsloven etter de målsettingene som ble satt av Regjeringen Stoltenberg II?
- Hvordan har sexkjøpsloven, og norsk prostitusjonslovgivning for øvrig, påvirket forholdene til de prostituerte?

¹³ Regjeringskansliet, Ministry of Industry, Employment and Communications, Fact Sheet, "Prostitution and trafficking in women", januar 2004.

¹⁴ Aftenposten, "Sexarbeiderne ber om ordet", 6. mars 2013, <http://www.aftenposten.no/meninger/kommentarer/Sexarbeiderne-ber-om-ordet-7140060.html#.UXY9xUoghIk>

Det er viktig å påpeke at prostitusjonslovgivningen i Norge er mer enn sexkjøpsloven. Forbudet mot kjøp av sex reguleres av straffelovens § 202 a. Den såkalte hallikparagrafen kriminaliserer økonomisk vinning eller fremming av andres prostitusjon, og refererer til straffeloven § 202, mens § 224 kriminaliserer menneskehandel. Sexkjøpsloven refererer kun til § 202a.

Selv om de ulike lovparagrafene regulerer ulike ting, er det ofte vanskelig å skille dem fra hverandre. Lovene flyter ofte over i hverandre og alle påvirker markedet og de prostituerte hverdag. Etter at sexkjøpsloven kom har politiet også intensivert arbeidet mot hallikvirksomhet og menneskehandel. Det kan derfor være vanskelig å vurdere hvor mye av endringene i markedet som skyldes sexkjøpsloven og hvor mye som skyldes en mer intens håndheving av allerede eksisterende lovgivning. Det er uansett effektene av norsk prostitusjonslovgivning i sin helhet, og ikke bare sexkjøpsloven som denne rapporten tar for seg.

Både sexkjøpsloven, hallikparagrafen og menneskehandelsparagrafen vil derfor bli vurdert:

- Er tiltakene mot hallikvirksomhet og menneskehandel målrettet?
- Beskytter de kvinner fra utnytting, eller er de bare nok et eksempel på tiltak som fortrinnsvis går utover de prostituerte?

3. Mangfoldig marked

Overskriften «Mangfoldig marked» er lånt fra en rapport Fafo lanserte i desember 2008, på bestilling fra Justisdepartementet, for å kartlegge prostitusjonsmarkedet i Norge i forkant av sexkjøpslovens iverksettelse. Det er viktig å påpeke at rapporten ble utarbeidet etter at kriminaliseringen av sexkjøp var et faktum, og at markedet derfor allerede hadde begynt å tilpasse seg den kommende loven. Den sier heller ikke noe om hvorvidt man har lyktes med å endre holdninger til sexkjøp. Rapporten er derfor mangelfull som grunnlag for en vurdering av sexkjøpslovens effekt, men den gir et godt bilde av mangfoldet i det norske prostitusjonsmarkedet.

Bakgrunn, trivsel, motivasjon og livssituasjon hos prostituerte er like forskjellig som i andre yrker. Blant prostituerte finner vi mennesker med en inntekt som ligger langt over gjennomsnittet, og som samtidig nyter en fleksibilitet de fleste bare kan drømme om.

Det finnes f.eks. norske jenter, mange av dem er studenter, som kan tjene mer i løpet av ett år på noen få timers arbeid i uka som luksusprostituerte, enn det en lærer i full stilling gjør. Med gjennomsnittlige timepriser på mange tusen kroner kan de komme seg raskt inn på boligmarkedet og fullføre studiene uten en krone i studielån. En timepris på 2500 kr er helt gjennomsnittlig for en norsk eskorte, og det finnes de som tar mer enn det dobbelte. Om vi da legger til grunn en arbeidsuke på kun seks timer, så tilsvarer det en brutto månedsinntekt på mer enn 60.000 kr. For mange av disse er alternativet å jobbe som ufaglært arbeider. Det er ikke vanskelig å forstå at sexarbeid kan virke mer fristende for enkelte, som kanskje har et aktivt sexliv og liberalt syn på sex, når de kan tjene mer på noen timer, enn det de ville tjent på flere måneder i andre mulige jobber.

Samtidig finner vi også mennesker som lider under mer nedverdiggende og utsatte arbeidsforhold enn det finnes i kanskje noe annet yrke i Norge. Det er eksempelvis nigerianske prostituerte som er tilknyttet kriminelle nettverk, og som er utsatt for menneskehandel. Eller norske rusavhengige som i tillegg til å leve under kummerlige kår, lar seg presse til å gjøre ting de ellers ikke ville gjort, og/eller treffe kunder som andre prostituerte holder seg unna, på grunn av akutt pengebehov. De er utsatt for grov vold, og mange har opplevd å bli truet med våpen, slått med knyttet neve, voldtatt og drapstruet.¹⁵

Dette er imidlertid to ytterpunkter av et omfattende og variert marked, der graden av frihet/ufrihet sjelden er like soleklar som i disse eksemplene.

I Norge er det forskningsstiftelsen Fafo, Pro Sentret, Prostituertes Interesseorganisasjon i Norge (PION), samt de ulike prostitusjonstiltakene i Oslo, Bergen og Stavanger som har fulgt det norske prostitusjonsmarkedet tettest. Fafo har antakelig best og bredest kjennskap til markedets omfang og de prostituertes livssituasjon på ulike arenaer. PION har i hovedsak kontakt med kvinner, menn og transpersoner som selger sex og som i liten eller ingen grad har kontakt med de andre tiltakene, men samarbeider også med Pro Sentrets helsetilbud overfor noen grupper. Pro Sentret og andre prostitusjonstiltak har i hovedsak kontakt med gateprostituerte og kjenner deres livssituasjon best. Sammenlagt vet vi uansett langt mindre om situasjonen til prostituerte på innemarkedet, enn på gaten.

Det vi vet om omfanget av gateprostitusjon i Norge er fortrinnsvis basert på Pro Sentrets kunnskapsgrunnlag. Det er også Pro Sentrets beregninger som er grunnlaget for Fafos omfangsberegninger av gateprostitusjonen i Norge. Pro Sentret anslo at det i 2008 var til sammen 1416 personer i gateprostitusjon i Norge.¹⁶ Dette tallet ble halvert i 2009 da sexkjøpsloven ble innført, men har siden steget raskt. I 2011 anslo Pro Sentret at gateprostitusjonen i Oslo, sammenlignet med toppåret 2008, har gått ned med ca 30 prosent. Samtidig har det mye større innemarkedet anslagsvis økt med 19 prosent i Oslo, og 28 prosent i hele landet, basert på akkumulerte tall over enkelttelefonnummer på annonsemarkedet.¹⁷ Økningen på innemarkedet i andre byer skjer samtidig med at man ikke opplevde en så drastisk nedgang i gateprostitusjonen, etter at sexkjøpsloven ble innført, som i Oslo.

Når det gjelder innemarkedet er kunnskapsgrunnlaget langt dårligere. Det drives oppsøkende arbeid mot innemarkedet, men de sosiale tiltakene arbeider mest med gateprostitusjon. Innendørs-prostitusjonen foregår primært fra private leiligheter og formidles gjennom annonser på internett og i magasiner, mens det oppsøkende arbeidet i stor grad har vært rettet mot massasjainstitutter.¹⁸ Fafo har gjort egne omfangsberegninger av innendørsprostitusjonen basert på annonser. De anslo at det i 2008 var fra 1700-1900 enkeltpersoner på innemarkedet i løpet av ett år,¹⁹ og at det til enhver tid er ca. 500 personer som selger sex på innemarkedet i

¹⁵ Ulla Bjørndal, *Farlige Forbindelser. En rapport om volden kvinner i prostitusjon i Oslo utsettes for*, Pro Sentret, 2012, 22.

¹⁶ Pro Sentret, Året 2008, 11.

¹⁷ Pro Sentret, Året 2011, 13.

¹⁸ Marianne Tveit og May-Len Skilbrei, *Mangfoldig marked*, Fafo-rapport 2008:43, 54.

¹⁹ Tveit/Skilbrei, 2008, *Mangfoldig marked*, 7.

Norge.²⁰ Fafo mener det er grunn til å tro at annonsemarkedet gir et godt bilde på omfanget av kvinner som selger sex til menn via allment tilgjengelige kanaler i innendørsprostitusjonen.²¹

Vi vet imidlertid lite om den innendørsprostitusjonen som formidles på andre måter enn gjennom annonser. Det bemerkes bl.a. i Fafo-rapporten at kvinner fra ulike grupper fortalte at de ville basere seg mer på faste kunder etter at kriminaliseringen trådte i kraft. Dersom faste kunder gir en tilfredsstillende inntekt for disse kvinnene, uten at de trenger å annonsere, faller de utenfor omfangsberegninger for både gateprostitusjonen og innemarkedet. Hvor mange dette eventuelt gjelder, er det umulig å si noe om. Det formidles også innendørs prostitusjon på mer lukkede og private arenaer utenom annonsemarkedet, på utesteder, private fester osv. Hvor omfattende dette markedet er, vet vi lite eller ingenting om.

3.1 Menn som selger sex

Vi har også lite dokumentert kunnskap om mannlig prostitusjon.²² Kvinnegrupper som anser kampen mot prostitusjon for å være en feminisme-kamp, tar mye plass i prostitusjonsdebatten. Ettersom disse har liten eller ingen interesse av å belyse problemet med mannlig prostitusjon, har dette segmentet i stor grad falt utenfor den politiske diskusjonen. Mannlig prostitusjon forstyrrer bildet som feministgrupper ønsker å skape. Konsekvensen er at problemstillinger knyttet til mannlig prostitusjon er tilnærmet usynlige i den offentlige debatten.

Store deler av den mannlige prostitusjonen foregår på andre arenaer enn den kvinnelige. Det gjelder alt fra homofile nettsted, datingsider og sosiale medier, til rusmiljøer, utelivet eller homofile treffsteder som saunaer, solstudioer, friluftsområder, pissoarer, offentlige toaletter, svømmehaller, treningssentre, og lignende.²³ Ettersom mannlig prostitusjon ofte foregår utenom de normale annonsesidene, og i mer lukkede miljøer, er den vanskeligere å oppdage. Samtidig er mannlige eskortesider ofte langt mindre tildekket enn de kvinnelige, men underlegges ikke samme kontroll fra myndighetene.

I 2010 publiserte Pro Sentret feltbeskrivelsen "Et usynlig marked", om sexsalg blant gutter, menn og transpersoner i Norge, med finansiering fra Helsedirektoratet. Rapporten var den første kartleggingen av det mannlige prostitusjonsmiljøet i Norge.²⁴ Rapporten peker ut bifile menn som den største kundegruppen i det mannlige prostitusjonsmiljøet. Kundene omfatter imidlertid både kvinner, menn og par med både homofil, heterofil og bifil orientering.²⁵

²⁰ Tveit/Skilbrei, 2008, Mangfoldig marked, 60.

²¹ Tveit/Skilbrei, 2008, Mangfoldig marked, 59.

²² Med mannlig prostitusjon mener jeg menn som selger sex til kvinner og/eller andre menn.

²³ Ulla Bjørndal, *Et usynlig marked? En feltbeskrivelse om gutter, menn og transpersoner som selger sex*, Pro Sentret, 2010, 21-30.

²⁴ Dagbladet, «Slik selger norske menn sex», 14. juni 2010, www.dagbladet.no/2010/06/14/nyheter/mannlig_prostitusjon/pro_senteret/liv_jessen/12090462/

²⁵ Bjørndal, 2010, Et usynlig marked, 20.

Den siste kvantitative undersøkelsen vi har om mannlig prostitusjon, er fra seksualvaneundersøkelsen fra 1992, der én prosent av mennene som deltok, svarte at de hadde solgt seksuelle tjenester.²⁶

Blant ungdom er tallgrunnlaget noe bedre, med flere kvantitative undersøkelser fra NOVA (Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring) og Trondheim kommune. Undersøkelsene viser at det er betraktelig flere gutter enn jenter som svarer at de har erfaring med å selge seksuelle tjenester. Antallet gutter som svarer at de har prostitusjonserfaring, varierer også i undersøkelsene og ligger mellom 2,1 prosent og 5,4 prosent.²⁷ Rapporten fra Pro Sentret nevner eksempelvis en undersøkelse som ble gjennomført blant 6273 skoleungdommer mellom 13 og 17 år i Trondheim. Av disse svarte 3,5 prosent at de hadde utført seksuelle tjenester mot betaling en eller flere ganger. Dobbelt så mange gutter som jenter oppga at de hadde solgt seksuelle tjenester, og tre ganger så mange gutter som jenter svarte at de hadde solgt over 10 ganger.

I NOVA-rapporten "Sex for overlevelse eller skyggebilder av kjærlighet? Ungdom under 18 år som selger seksuelle tjenester" gjennomgår Kristin Hegna og Willy Pedersen blant annet tallene fra undersøkelsen «Ung i Oslo» fra 1996. Undersøkelsen ble gjennomført på 95 skoler med 11.425 elever fra 8. og 9. klasse på grunnskolen samt 1. klasse på videregående. Her svarte 2,1 prosent av guttene og 0,6 prosent av jentene at de hadde utført seksuelle tjenester mot betaling.²⁸ Mer enn to av tre ungdommer med sexsalg-erfaring var altså gutter.

Samtidig viste undersøkelsen en signifikant sammenheng mellom sexsalg og både ensomhet og angst-/depresjons-symptomer blant gutter, mens denne sammenhengen ikke var signifikant blant jentene.²⁹ Undersøkelsen inneholdt ikke spørsmål som gjorde det mulig å identifisere ungdommenes seksuelle orientering, men en høy andel av guttene med sexsalg-erfaring antas å ha solgt eller byttet seksuelle tjenester først og fremst med menn.³⁰ Spørsmål som omhandlet ungdommers holdninger til homofile viste også en klar sammenheng mellom sexsalg-erfaring og sympati for homofile blant gutter. Rapporten skriver videre:

Gutter med sexsalg-erfaring og sympati for homofile rapporterte generelt mer psykososiale problemer og en mer annerledes livsstil enn de andre guttene som hadde erfaringer med salg av sex. De rapporterte mer internaliserende problemer (angst og depresjon), de var mer involvert i atferdsproblemer, de hadde langt høyere skåre på et samlemål for bruk av illegale stoffer, og de hadde også oftere venner som hadde de samme problemene.³¹

Når vi legger sammen disse funnene er det rimelig å anta at unge gutters erfaring med sexsalg ofte henger sammen med usikkerhet omkring egen stigmatisert seksualitet. Det kan selvsagt være at denne sammenhengen har blitt mindre i dag, ettersom homofili er mindre stigmatisert,

²⁶ Bjørndal, 2010, Et usynlig marked, 9.

²⁷ Bjørndal, 2010, Et usynlig marked, 9.

²⁸ Kristin Hegna og Willy Pedersen, *Sex for overlevelse eller skyggebilder av kjærlighet? Om ungdom under 18 år som selger seksuelle tjenester*, NOVA Rapport 5/02, 55.

²⁹ Hegna/Pedersen, Nova Rapport 5/02, 57.

³⁰ Hegna/Pedersen, Nova Rapport 5/02, 59-60.

³¹ Samme sted.

og folk har fått et mer normalt forhold til homofile siden 1996. Vi vet imidlertid at mange, særlig unge, homofile gutter, fortsatt er utsatt for mobbing og trakassering. En undersøkelse fra Senter for atferdsforskning i 2009 viste at dobbelt så mange bifile og fire-fem ganger så mange homofile elever blir mobbet, sammenliknet med heterofile. Forskjellen er klart størst for guttene. Undersøkelsen viste at 36 prosent av homofile gutter mobbes. Tilsvarende tall for heterofile gutter var seks prosent.³² Bifil og homofil orientering utgjør altså fortsatt et sterkt stigma særlig for unge gutter. Det er derfor, dessverre, grunn til å tro at mange av sammenhengene i "Ung i Oslo"-undersøkelsen fra 1996 fortsatt er gjeldende i dag.

Dette er ikke et forsøk på å redegjøre for psykososiale sammenhenger mellom seksuell legning, seksuell stigma og sexsalg. Hensikten er å sette fingeren på alvorlige mangler i prostitusjonsdebatten. Litteraturen og debatten om prostitusjon handler nesten utelukkende om kvinner. Også litteraturen om ungdom og prostitusjon handler i overveiende grad om jenter/kvinner.³³ Dette til tross for at undersøkelser indikerer at ungdomsprostituasjon kan være en mye større utfordring blant gutter/menn. I Ot.prp nr. 48 (2007-2008) er menn knapt nevnt en eneste gang, og da bare som kunde. Gutter lider altså under en debatt der deres livssituasjon har vært en helt fraværende problemstilling.

I NOVA-rapporten konkluderer Hegna og Pedersen blant annet med følgende: «Litteraturens fokus på jenter/kvinner bidrar til å forsterke den negative effekten dette [manglende fokus på sexsalg blant ungdom] har på ungdomsarbeidernes evne til å se gutter som selger sex. Gutter med sexsalg-erfaring er dermed både dobbelt stigmatisert og dobbelt usynliggjort.»³⁴

Den norske undersøkelsen er heller ikke unik. Ifølge en studie i Sverige, som ble offentliggjort av det nasjonale svenske rådet for ungdomssaker, Ungdomsstyrelsen, i 2012, selger mer enn dobbelt så mange unge menn som kvinner sex i Sverige.^{35,36}

3.2 Store variasjoner

Sexkjøpsdebatten i Norge preges, som nevnt innledningsvis, av to ytterpunkter som tar mye plass. For en som bare leser eller ser de jevnlig nyhetsoppslagene i pressen, kan man lett få inntrykk av at alle prostituerte enten tilhører en stor majoritet av tvangsarbeidere som lever under kummerlige forhold og i konstant frykt for undertrykkende bakmenn, eller en liten privilegert minoritet av luksusprostituerte som tegner et glansbilde av yrket sitt. Dette gir imidlertid et karikert, forenklet og uriktig bilde av mangfoldet i markedet.

³² Erling Roland og Gaute Auestad, *Seksuell orientering og mobbing*, Senter for atferdsforskning, Universitetet i Stavanger, 2009, 30.

³³ Hegna/Pedersen, Nova Rapport 5/02, 89.

³⁴ Hegna/Pedersen, Nova Rapport 5/02, 90.

³⁵ Sveriges Radio, "Unga pojkar säljer sex", 20. juli 2012,

<http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=159&artikel=5199830>

³⁶ The Local, "More men in Sweden sell sex than women: study", 13. november 2012,

<http://www.thelocal.se/20121113/44386>

Rapporter fra blant annet Fafo og Pro Sentret om prostitusjonsmarkedet i Norge, samt internasjonale undersøkelser i for eksempel Danmark og Storbritannia, viser at realiteten er langt mer sammensatt.

3.2.1 Gateprostitusjon

Gateprostituerte i de store byene plasserer seg gjennomgående blant de minst ressurssterke. Prostitusjonen deres inngår også gjerne i en sammensatt og vanskelig situasjon, med blant annet rusproblemer, bostedsløshet, menneskehandel, gjeld og fattigdom.³⁷ Bildet er imidlertid ikke entydig, og forholdene varierer. Livssituasjonen til nigerianske prostituerte på gaten er eksempelvis svært forskjellig fra norske gateprostituerte med rusproblemer. De norske kvinnene jobber generelt mer sporadisk og tilfeldig, mens de utenlandske opererer med mer regelmessige arbeidstider.³⁸ ”Flere av de nigerianske kvinnene gjør lite annet enn å sove og selge sex mens de er i Norge”, skriver Tveit og Skilbrei. Samtidig føler norske gateprostituerte seg presset fra gate til gate, ettersom stadig flere utenlandske prostituerte har inntatt strøkene. Stor konkurranse på gatemarkedet presser også prisene ned.

Mye tyder på at gateprostituerte opererer med flere faste kunder enn før. Dette gjelder fortrinnsvis norske prostituerte, men også utenlandske.³⁹ For mange gir faste kunder en større trygghet og bedre arbeidsvilkår. Frykten for vold blir mindre, og man slipper å stå like mye ute og vente på nye kunder. Forholdet til kundene har selvsagt en vesentlig betydning for prostituertes livssituasjon. Bosituasjon er et annet vesentlig forhold. Usikre bosituasjoner setter mange kvinner i en svært sårbar situasjon, og ofte skjer det som en direkte konsekvens av en villet politikk. Andre forhold som spiller inn, er eksempelvis avhengighet til bakmenn, rusavhengighet, gjeld eller forsørgerbyrde. Slike forhold vil selvsagt ha en avgjørende betydning for hvordan de prostituerte vurderer sin egen situasjon.

Selv om gateprostituerte generelt befinner seg i den minst ressurssterke delen av prostitusjonsmarkedet, er det viktig å være bevisst at det også i denne delen av markedet finnes store forskjeller. Det er også viktig å understreke at det å være i en vanskelig, utsatt eller sårbar situasjon ikke nødvendigvis er det samme som å være i en tvangssituasjon. Ei heller er det slik at løsningene på den enkeltes problemer blir borte, dersom de slutter med prostitusjon. For mange kan de, tvert imot, bli større. Rusavhengige som prostituerer seg, må fortsatt skaffe penger til rus. Alternative inntektskilder for mange er enten verre enn prostitusjon eller utenfor det de er i stand til å håndtere.

3.2.2 Hva ønsker de gateprostituerte?

De fleste gateprostituerte ønsker, ideelt sett, å gjøre noe annet enn å selge sex. Det betyr imidlertid ikke at gateprostitusjon, for alle, er den siste av alle mulige utveier. Inntekten til ordinære prostituerte er ofte relativt grei om vi sammenligner med andre ufaglærte,

³⁷ Tveit/Skilbrei, 2008, Mangfoldig marked, 69.

³⁸ Tveit/Skilbrei, 2008, Mangfoldig marked, 78.

³⁹ Tveit/Skilbrei, 2008, Mangfoldig marked, 81.

arbeidsintensive, kvinnedominerte lavlønnsyrker, hvilket er alternativet for de fleste prostituerte (dvs. de som har mulighet til å få jobb i Norge).

Flere studier finner at nigerianske kvinner er i en spesielt vanskelig situasjon.⁴⁰ Nigerianske kvinner utgjør fortsatt den største brukergruppen hos Pro Sentret.⁴¹ De har få rettigheter og kommer ofte til Norge via turistvisum fra Italia eller Spania.⁴² De nigerianske kvinnene er ofte svært misfornøyde med prostitusjonen, og motivert for å gå ut av den, men mangler alternativer. I Italia og Spania finnes det, på grunn av den økonomiske krisen, ikke noe annet alternativ for dem enn prostitusjon, og inntjeningen er bedre i Norge. Å reise tilbake til Nigeria fremstår for disse som et verre alternativ enn prostitusjon. Samtidig har de kun opphold i Norge som turister og dermed ikke mulighet til å få en vanlig jobb her. Prostitusjon eller kriminalitet er dermed de eneste alternativene for å livnære seg i Norge.

De færreste er lurt til Norge, slik mange i debatten hevder. I Fafo-rapporten "Afrikanske drømmer på europeiske gater. Nigerianske kvinner i prostitusjon i Norge" gjennomførte May-Len Skilbrei, Marianne Tveit og Anette Brunovski dybdeintervjuer med 13 kvinner født i Nigeria, som befant seg i gateprostitusjon i Norge våren 2006, samt feltarbeid i prostitusjonsmiljøene i Oslo og Stavanger. Alle kvinnene de intervjuet, visste at det var prostitusjon de skulle holde på med i Norge. De fleste hadde allerede vært i prostitusjon i Spania eller Italia, og fått tips om Norge fra prostitusjonsmiljøene der. Flere kom etter anbefaling fra venninner.⁴³ Til tross for at nigerianske kvinner mistrives i prostitusjon, har vi de siste årene opplevd en økning i antallet nigerianske prostituerte i Norge. Samtidig opplever Pro Sentret at færre kvinner etterspør poliklinisk hjelp i 2012 enn i 2009, og tror det har sammenheng med at flere erkjenner hvilke begrensninger som ligger i systemet.⁴⁴ Den vanskelige konklusjonen er altså at vi kan anta at prostitusjon for de fleste nigerianske kvinnene er et villet valg mellom dårlige alternativer, til tross for at dette er den gruppen som gjennomgående har det verst. Med andre ord: Det er ikke prostitusjon som er problemet for disse kvinnene, men mangelen på bedre alternativer.

3.2.3 Rusavhengiges situasjon

Rusavhengige er, i likhet med menn, et eksempel på en gruppe som har falt helt utenfor en prostitusjonsdebatt som i all hovedsak har dreid seg om de nigerianske gateprostituerte. I 1990-årene bestod gateprostitusjonen i Oslo omtrent utelukkende av rusavhengige kvinner, men siden årtusenskiftet har et stort antall utenlandske kvinner inntatt gatemarkedet, og dominerer i dag gateprostitusjonen.⁴⁵ Gateprostitusjonen har altså på få år gått fra å bestå omtrent utelukkende av nordmenn, til en situasjon der de norske er mer eller mindre "borte".

Det var også de utenlandske prostituerte, og særlig de nigerianske, som sørget for at debatten om kriminalisering skjøt fart på midten av 2000-tallet. I 2004 dukket over 100 nigerianske

⁴⁰ Tveit/Skilbrei, 2008, Mangfoldig marked, 124.

⁴¹ Pro Sentret, Året 2012, 10.

⁴² VG, "Slik reiser nigerianske prostituerte til Norge", 9. juni 2008, <http://www.vg.no/nyheter/innenriks/sexmarkedet/artikkel.php?artid=527984>

⁴³ May-Len Skilbrei, Marianne Tveit og Anette Brunovski, *Afrikanske drømmer på Europeiske gater. Nigerianske kvinner i prostitusjon i Norge*, Fafo-rapport 525, 40.

⁴⁴ Pro Sentret, Året 2012, 18.

⁴⁵ Tveit/Skilbrei, 2008, Mangfoldig marked, 65.

prostituerte opp omtrent samtidig på gaten i Oslo, og flere hundre nigerianske prostituerte har siden kommet til både Oslo, Bergen og Stavanger hvert år. De nigerianske kvinnene var mer synlige enn de norske rusavhengige som stort sett holdt seg til prostitusjonsstrøket, og tok i bruk mer sentrale deler av byen i jakten på kunder. Markedet utvidet seg dermed raskt til Karl Johan og andre sentrumsgater.

Da debatten om kriminalisering kom for fullt, møtte den kritikk fra Pro Sentret som påpekte at debatten syntes å bære preg av "et ønske om renovasjon" mer enn et ønske om å hjelpe kvinnene.⁴⁶ I dag er det dessverre grunn til å gi Pro Sentret rett i det. Både forskningen og debatten omkring gateprostitusjon har nesten utelukkende handlet om de utenlandske kvinnene, mens hensynet til gruppen som tidligere dominerte markedet synes å være "glemt".⁴⁷ Det er mye stigma knyttet til både rus og prostitusjon. Kriminaliseringen verken hjelper disse kvinnene, eller gjør stigmaet noe mindre. Rusavhengige selger sex fordi det er den enkleste måten å få penger til rus.

For denne gruppen kan prostitusjonen vanskelig forstås som noe annet enn et sosialt problem. At politiet forfølger kundene deres medfører bare at kampen om penger til rus blir enda hardere. For disse kvinnene er pengebehovet ofte akutt, og i desperasjonen etter penger til rus forsvinner i realiteten muligheten til å luke bort kunder.⁴⁸ Det disse kvinnene trenger er hjelp til å takle rusavhengigheten og/eller komme seg ut av den. I stedet opplever de at kriminaliseringen stikker kjepper i hjulene for dem, og spesielt deres kontroll over økonomien.⁴⁹

Kontakten med hjelpetiltakene er ofte avgjørende for disse kvinnene. Sara Sangesland Warpe går nærmere inn på dette i sin masteroppgave i kriminologi, om norske kvinner med rus- og prostitusjonserfaring og deres møte med hjelpeapparatet. Oppgaven bygger på 10 kvalitative intervjuer med seks kvinner med rus- og prostitusjonserfaring og fire ansatte ved de tre ulike prostitusjonstiltakene Pro Sentret, Natthjemmet og Nadheim i Oslo. Av oppgaven kommer det tydelig frem at prostitusjonstiltakene tilbyr en type kontakt og hjelp som skiller seg diametralt fra hva det ordinære helsevesenet, NAV eller Lar (Legemiddelassistert rehabilitering) er i stand til å tilby. Der møtet med spesielt NAV og Lar oppleves som en stor barriere, beskrives prostitusjonstiltakene som et "bindeledd mellom dem og samfunnet, og en aktør som i stor grad hjelper dem med å holde en fot innenfor rekkverket."⁵⁰ De tilbyr et lavterskeltilbud der kvinnene opplever å bli møtt med en takhøyde, toleranse og forståelse som ellers er ganske fraværende.

Pro Sentret har et ideologisk standpunkt der de legger vekt på hvert enkelt menneskes rett til å velge sitt eget liv. De bygger sine tilbud på et prinsipp om at alle har like mye rett til å få hjelp, støtte og omsorg selv om de ikke ønsker seg ut av prostitusjon eller rus. De ansatte på

⁴⁶ Aftenposten, "Ikke kriminaliser sexkjøp", av Liv Jessen, 12. mai 2006, <http://www.aftenposten.no/meninger/kronikker/ikke-kriminaliser-sexkjop-6398714.html#.UXkvuLUqzu5>

⁴⁷ Tveit/Skilbrei, 2008, Mangfoldig marked, 68.

⁴⁸ Tveit/Skilbrei, 2008, Mangfoldig marked, 80.

⁴⁹ Sara Sangesland Warpe, *Å møtes på midten. Kvinner med rus- og prostitusjonserfaring i møtet med hjelpeapparatet*, Masteroppgave i kriminologi, Institutt for kriminologi og retts sosiologi, Det juridiske fakultet, Universitetet i Oslo, Våren 2011, 73.

⁵⁰ Warpe, *Å møtes på midten*, 126.

prostitusjonstiltakene oppleves av informantene i Warpes masteroppgave som kunnskapsrike, og i motsetning til hos NAV og Lar opplever de at prostitusjonstiltakene møter dem på midten.⁵¹ Stigmatisering og fordommer i helsevesenet nevnes samtidig som en mulig grunn til at mange kvinner og menn i prostitusjon heller ikke oppsøker fastlege.⁵² For mange står dermed prostitusjonstiltak som Pro Sentret, Natthjemmet og Nadheim igjen som sentrale støttespillere gjennom en vanskelig livssituasjon, og for noen er det kanskje de eneste.

Som Warpe påpeker må også "tiltakenes ulike fokus betraktes i sammenheng med hvilke målgrupper som prioriteres og det politiske klimaet i samfunnet."⁵³ Det økte fokuset på menneskehandel og trafficking gjør at mange norske rusavhengige kvinner føler seg forbigått.⁵⁴

Med sexkjøpsloven er det tilført ytterligere ressurser til prostitusjonsfeltet gjennom Justis- og politidepartementets (nå Justis- og beredskapsdepartementet) tilskudd til etterspørselsbegrensende tiltak og exit-tiltak.⁵⁵ Samtidig har man sett en forflytning av ansvaret for bevilgninger og dermed også prosjekter, fra helse- til justisområdet.⁵⁶ Dette medfører at ansatte på hjelpetiltakene føler at de blir pålagt å legge større vekt på exit-programmer (tiltak for å hjelpe kvinner ut av prostitusjon) enn før.

Pro Sentret opplever at det ensidige fokuset fra myndighetene på exit-programmer virker hemmende på det sosiale arbeidet mot kvinner som ikke vil ut av prostitusjon, eller som ikke har mulighet til det.⁵⁷

3.2.4 Grunner til å begynne med sexsalg

På innemarkedet er det langt større variasjon i motiver og livssituasjon enn det er på gaten. Det er ingen som primært ønsker å være gateprostituert i Norge. Gateprostituasjon er så å si alltid et resultat av andre sosiale problemer, blandet med få eller ingen andre muligheter. Også på innemarkedet finnes det selvsagt mange sosiale problemer, men det er grunn til å tro at den primære årsaken til prostitusjon på innemarkedet ofte ikke er sosiale problemer, nød eller utnyttelse.

I 2011 leverte Det Nationale Forskningscenter for Velfærd (SFI) i Danmark en omfattende rapport om prostitusjon i Danmark. Rapporten presenterer resultatene av SFIs kartlegging av det danske prostitusjonsmarkedet. Den estimerer omfanget av utenlandsk gateprostituasjon, klinikkprostituasjon (prostituasjon i massasjeklinikker) og kvinnelig eskortep Prostituasjon, og vurderer de prostituertes livssituasjon. I forbindelse med studien ble det gjennomført over 100

⁵¹ Warpe, Å møtes på midten, 101.

⁵² Warpe, Å møtes på midten, 80.

⁵³ Warpe, Å møtes på midten, 88.

⁵⁴ Warpe, Å møtes på midten, 89.

⁵⁵ Astrid Høylandskjær Gerdt, *Prostitusjon, kriminalisering og endring. Hvordan forbud mot kjøp av seksuelle tjenester påvirker sosiale hjelpetiltak i Norge*, Erfaringsbasert master i helseledelse, kvalitetsforbedring og helseøkonomi, Det medisinsk-odontologiske fakultet, Institutt for administrasjon og organisasjonsvitenskap, Det samfunnsvitenskapelige fakultet, Senter for etter- og videreutdanning (SEVU), Universitetet i Bergen, mai 2011, 66.

⁵⁶ Samme sted.

⁵⁷ Samtaler med ansatte på Pro Sentret.

kvalitative intervjuer med nåværende og tidligere prostituerte, samt 15 fagpersoner fra offentlige myndigheter og NGO'er, som har hatt jevnlig kontakt med prostituerte gjennom sitt daglige arbeid.⁵⁸ Studien baserer seg også på en spørreundersøkelse med besvarelser fra til sammen 290 prostituerte (67 menn og 223 kvinner).⁵⁹

Det er ikke utført tilsvarende omfattende undersøkelser i Norge, men det er liten grunn til å tro at de generelle trendene i den danske undersøkelsen ikke også skulle kunne gi noen indikasjoner om livssituasjonen til prostituerte i Norge.

Fra seksuell nysgjerrighet til finansiering av eget misbruk

En av de mer interessante faktorene i undersøkelsen handler om årsakene til å gå inn i prostitusjon. På spørsmålet «Hva var de viktigste grunnene til at du begynte å selge sex?» svarer overraskende mange «seksuell nysgjerrighet» (respondentene kunne krysse av for flere alternativer).

Blant kvinnelige eskorteprostituerte er "seksuell nysgjerrighet" den vanligste årsaken til å begynne med sexsalg. Hele 67 prosent av kvinnelige eskorteprostituerte oppgir dette som en av de viktigste grunnene til at de begynte å selge sex. Den nest vanligste grunnen, med 46 prosent, er at kvinnene allikevel hadde forskjellige sexpartnere fra før av, og først på tredje plass, med 41 prosent, kommer behovet for ekstra inntekt. Kun to prosent i denne gruppen oppgir som årsak at de ikke kunne få annet arbeid, og ingen følte seg tvunget inn i yrket av noen andre.⁶⁰ Flere kvinner enn menn oppgir også seksuell nysgjerrighet som grunn. Kun 50 prosent av mannlige eskorteprostituerte hadde dette som en av sine viktigste grunner. Det siste er spesielt interessant, ettersom seksuell nysgjerrighet i forbindelse med prostitusjon ofte regnes som en greie for primært homofile menn. I undersøkelsen fra SFI ser vi derimot at seksuell nysgjerrighet er en vanligere inngang til prostitusjon hos kvinner enn hos menn, mens menn i enda større grad enn kvinner motiveres av økonomiske incentiver.

Denne trenden blant eskorteprostituerte går igjen hos prostituerte på massasjeklinikker. 51 prosent av kvinnene på massasjeklinikker oppgir seksuell nysgjerrighet som en av sine viktigste motivasjonsfaktorer.⁶¹ Like mange oppgir at gode muligheter til å tjene penger var en av de viktigste grunnene. To prosent sier at de følte seg tvunget.

Spørreskjemaet inneholder riktignok flere svaralternativer av økonomisk karakter, som f.eks. «jeg ble tilbudt penger», «jeg hadde behov for ekstra inntekt» eller «jeg så det som en god mulighet til å tjene penger». Sammenlagt utgjør respondentene som har krysset av for en eller flere av de økonomisk motiverte svaralternativene den største andelen. Vi kan antakelig slå fast at økonomi er en av de viktigste faktorene for prostituerte i alle kategorier. 85 prosent av alle respondentene i undersøkelsen angir økonomi som en av de viktigste årsakene til at de

⁵⁸ SFI, Prostitution i Danmark. En kortlægning, 2011, 42.

⁵⁹ SFI, 2011, 53.

⁶⁰ SFI, 2011, 168.

⁶¹ I kategoriene "klinikk" og "gate" er materialet basert på kvinnelige respondenter, ettersom svært få mannlige respondenter var tilknyttet klinikk, og ingen menn i undersøkelsen definerte seg som gateprostituerte.

begynte med sexsalg. Det er likevel interessant at "seksuell nysgjerrighet" er nesten like viktig som alle de økonomiske incentivene til sammen for eskorteprostituerte, og en av de viktigste grunnene for over halvparten av kvinnene på massasjeklinikker.

Denne delen av undersøkelsen understreker imidlertid også de store forskjellene mellom utemarkedet og innemarkedet. For mens kvinnene på massasjeklinikker og eskortene svarer gjennomgående ganske likt, er situasjonen en helt annen for de gateprostituerte. Ingen av kvinnene på gaten oppgir at seksuell nysgjerrighet var en viktig årsak til at de begynte med prostitusjon. 54 prosent av kvinnene på gaten har "manglende penger til å finansiere eget misbruk" som en av hovedgrunnene, og i sterk kontrast til kvinnene på innemarkedet svarer 26 prosent på gaten at de følte seg tvunget inn i yrket av noen andre.

Alt i alt bekrefter den danske undersøkelsen inntrykket fra mange mindre omfattende norske rapporter om et sammensatt og mangfoldig marked. Årsakene til å begynne med prostitusjon er mange, og spenner over et vidt spekter av årsaker, fra seksuell nysgjerrighet til økonomisk nød og direkte tvang. Samtidig avkrefter undersøkelsen etablerte myter om livssituasjonen til prostituerte.

Selv om mange er i en utsatt og sårbar situasjon og lever under vanskelige forhold, er det ingenting som tyder på at en klar majoritet av skandinaviske prostituerte er utsatt for direkte tvang, slik vi ofte kan få inntrykk av fra mange deltakere i samfunnsdebatten. De fleste prostituerte har gjort et bevisst valg. De selger sex fordi de anser prostitusjon som det beste eller minst ille av de mulighetene de har. For et stort flertall er økonomiske årsaker avgjørende, seksuell nysgjerrighet er avgjørende for mange, mens det også er et ikke ubetydelig mindretall som er utsatt for direkte tvang.

Denne trenden er heller ikke unik i Danmark eller Skandinavia. En britisk undersøkelse bekrefter det samme inntrykket. Migrasjonsforskeren Nick Mai ved London Metropolitan University har ledet et stort forskningsprosjekt blant migranter i sexindustrien i London. Prosjektet omfatter 100 kvalitative intervjuer av primært kvinner, men også enkelte menn og transkjønnede i sexindustrien. Konklusjonen var at «de færreste migranter i sexindustrien er utsatt for direkte tvang eller bedrag, men oppfatter arbeidet som et mindre onde blant de alternativene de har for hånden.» Syv prosent i undersøkelsen ga uttrykk for at de var underlagt forskjellige grader av tvang og utnyttelse, og seks prosent sa at de hadde blitt "handlet". Ni av ti oppga at de verken følte seg tvunget eller utnyttet, og at de av ulike årsaker hadde besluttet selv at de helt eller delvis ville leve av sexarbeid.⁶²

Stadig mer forskning bekrefter at de fleste kvinner som reiser til et rikere land for å selge sex, gjør det frivillig.⁶³ En erkjennelse av dette fordrer også en mer nyansert prostitusjonsdebatt. For det første må vi slutte å snakke om prostitusjon som om det var noe galt i seg selv. Vi må også slutte å avvise frivillig prostituerte som ønsker en stemme i debatten som om de tilhørte en liten

⁶² Dagbladet Information, "Forsker: Antallet af handlede sexarbejdere pumpes op", 4. april 2013, <http://www.information.dk/456280>

⁶³ Videnskab.dk, "Sexindustrien bidrager til global velstand", 5. april 2013, <http://videnskab.dk/kultur-samfund/sexindustrien-bidrager-til-velstand-i-fattige-lande#.UV7JdBGlP5I.facebook>

ubetydelig minoritet. Det er mye som tyder på at de representerer en ganske stor gruppe i sexmarkedet. Dernest burde det også være unødvendig å svartmale all prostitusjon for å belyse de problemene som helt åpenbart eksisterer. I den britiske undersøkelsen svarte seks prosent at de var utsatt for menneskehandel. Seks prosent globalt er et stort tall, men å svartmale prostitusjon gjør ikke situasjonen noe bedre for de som er i en tvangssituasjon. Det stigmatiserer imidlertid en rekke mennesker som ikke er det.

Ulike preferanser

Til tross for store skiller på innemarkedet, går det store skillet i sexmarkedet mellom gateprostitusjonen og prostitusjonen på innemarkedet. I "Mangfoldig marked" registrerte Tveit og Skilbrei riktignok at det er noe mer overlapping mellom markedene de seneste årene enn tidligere. Det har blitt så lett å annonsere at enkelte som primært jobber på gata, også har begynt å sette inn annonser.⁶⁴ Det forandrer likevel ikke det faktum at det er et markant skille mellom inne- og utemarkedet. De fleste på innemarkedet ser ut til å ha liten personlig kjennskap til utemarkedet, eller de vil ikke vedkjenne seg det. Blant prostituerte på innemarkedet har gateprostitusjonen lav status. Flere av respondentene i Tveit og Skilbreis telefonsurvey ga eksempelvis uttrykk for at de følte seg støtt på spørsmål om de solgte eller hadde solgt sex på gaten.⁶⁵ Selgere med erfaring fra gaten, har også vært uvelkomne på flere massasjeinstitutter.⁶⁶

I motsetning til mange på gaten har de fleste på innemarkedet reelle alternativer til prostitusjon. Et unntak er de mange utenlandske kvinnene på innemarkedet, som ikke har noe fast tilholdssted, men reiser rundt på turné til private leiligheter og hotellrom. I denne delen av markedet finner vi eksempelvis afrikanske kvinner på turistvisum, som ikke har rett til arbeid i Norge. På innemarkedet ellers ser situasjonen ut til å være ganske annerledes.

Pro Sentret har drevet oppsøkende arbeid mot det thailandske prostitusjonsmiljøet. En stor del av dette miljøet er organisert rundt massasjeinstitutter som har vært en del av det norske prostitusjonsmiljøet lenge, egne leiligheter, eller i det mobile markedet.⁶⁷ Majoriteten i dette miljøet er kvinner som er skilt fra en norsk mann og har selvstendig opphold i Norge.⁶⁸ De har som regel lav utdanning, stort forsørgeransvar og økonomiske forpliktelser både i Norge og i Thailand. De fleste har erfaring fra ordinært arbeid i Norge og/eller Thailand, men valgmulighetene på det norske arbeidsmarkedet er små pga sosial isolasjon, manglende kompetanse og språkproblemer.⁶⁹ De økonomiske forpliktelsene, sammen med små valgmuligheter på arbeidsmarkedet, skaper store utfordringer hva gjelder boligstandard, sosiale aktiviteter og generell deltagelse i samfunnet.⁷⁰ Mange av disse kvinnene er svært motivert for å begynne med et mer ordinært arbeid, men de begrensede lønnsmulighetene som ufaglært lar

⁶⁴ Tveit/Skilbrei, 2008, Mangfoldig marked, 75.

⁶⁵ Tveit/Skilbrei, 2008, Mangfoldig marked, 76.

⁶⁶ Samme sted.

⁶⁷ Mobilt marked henviser til de som ikke har noe fast tilholdssted, men reiser rundt.

⁶⁸ Pro Sentret, Året 2011, 102.

⁶⁹ Pro Sentret, Året 2011, 104.

⁷⁰ Pro Sentret, Året 2011, 112.

seg ikke kombinere med gjeld og /eller forsørgeransvar.⁷¹ Prostitusjon blir dermed et resultat av disse kvinnenes ønske om ikke å være fattige i Norge. Prostitusjonen er for disse en motstandsstrategi mot fattigdom.

Størsteparten av prostitusjonen på innemarkedet foregår imidlertid ikke på massasjeinstitutter, men fra private leiligheter. Massasjeinstituttene begynte å avta til fordel for leilighetsprostitusjon på midten av 90-tallet, både på grunn av sviktende etterspørsel, og fordi myndighetene satte inn ressurser for å bekjempe dem.⁷² På begynnelsen av årtusenet var det en svak økning av massasjeinstitutter igjen, men politiaksjoner og trusler om halliksiktelsler mot gårdeiere har gjort at dette har sunket.⁷³ Det er all grunn til å tro at denne trenden har fortsatt etter at sexkjøpsloven trådte i kraft. Alle undersøkelser viser at prostitusjonsmarkedet er svært fleksibelt og tilpasningsdyktig. Som Tveit og Skilbrei skriver: "Når deler av markedet kommer under press eller reguleringen endrer seg, forandres måten prostitusjonen praktiseres på".

Siden sexkjøpsloven trådte i kraft har markedet blitt mer privat og mer mobilt. Flere gateprostituerte samler på kunders numre for å slippe å stå så mye på gaten, og flere prostituerte på innemarkedet gjør det for å begrense antallet annonser. Det blir også stadig mer vanlig å jobbe alene, ettersom politiets håndhevelse av hallikparagrafen gjør det svært vanskelig for prostituerte å leie av hverandre (se kap 5.1.2).

Mange kvinner trives best med å jobbe alene. De vektlegger fleksibiliteten de får ved å jobbe fra egen leilighet og bestemme akkurat når de ønsker å jobbe selv. Enkelte opplever også det å jobbe på massasjeinstitutt som utnytting, fordi de ikke beholder en like stor andel av inntekten sin selv. Andre kvinner ønsker primært å jobbe fra massasjeinstitutter, ettersom det muliggjør mer ordnede arbeidsforhold og fastlagte arbeidstider, samtidig som skillet mellom fritid og jobb blir tydeligere.⁷⁴

3.2.5 Helse og trivsel

I desember 2013 ga Statens Institut for Folkehelse (SIF) i Danmark ut rapporten "Sundhed, sygelighed og trivsel blandt klinikprostituerte". Rapporten beskriver resultatene av en sunnhets- og sykkelighetsundersøkelse blant etnisk danske klinikkprostituerte (prostituerte som jobber på massasjeklinikker) kvinner mellom 20 og 49 år, som sammenlignes med en tilsvarende undersøkelse blant 3225 danske kvinner i samme aldersgruppe.

I rapporten fremkommer det at kvinnene på massasjeklinikkene ikke vurderer sin helse annerledes enn danske kvinner generelt. Hele 94,3 prosent av danske klinikkprostituerte vurderer sin egen helse som fremragende, veldig god eller god, mot 90,6 prosent blant danske kvinner generelt.⁷⁵ De prostituerte kvinnene vurderer gjennomgående sin egen helse som bedre enn danske kvinner generelt, på alle områder. Andelen med dårlig mental helse er

⁷¹ Pro Sentret, Året 2011, 104.

⁷² Tveit/Skilbrei, 2008, Mangfoldig marked, 65.

⁷³ Tveit/Skilbrei, 2008, Mangfoldig marked, 71.

⁷⁴ Tveit/Skilbrei, 2008, Mangfoldig marked, 85.

⁷⁵ Statens Institut for Folkehelse (SIF), *Sundhed, sygelighed og trivsel blandt klinikprostituerte*, desember 2013, 17.

betraktelig mindre blant klinikkprostituerte (1,3 prosent), sammenlignet med 12,1 prosent hos danske kvinner generelt. Det er også færre klinikkprostituerte (10,5 prosent) som oppgir at de "meget ofte" føler seg nervøse eller stresset enn det er blant danske kvinner generelt (16,4 prosent). 13,6 prosent av klinikkprostituerte oppgir at de har et høyt stressnivå, mot 16,3 prosent blant danske kvinner.

I kapittelet om sykkelighet ser undersøkelsen på tre faktorer: langvarig sykdom, smerter og ubehag innenfor en 14 dagers periode og spesifikke sykdommer og lidelser.⁷⁶ Tendensen er den samme også her. Klinikkprostituerte kommer bedre ut på alle områder. Andelen kvinner som har hatt en langvarig sykdom er lavere, men ikke signifikant, med 22,1 mot 27,0 prosent.⁷⁷ Andelen som har hatt smerter og ubehag innenfor en 14 dagers periode er imidlertid signifikant mindre med 25,0 prosent blant klinikkprostituerte mot 35,5 prosent blant danske kvinner. I kategorien sykdommer og lidelser er det en signifikant mindre andel av klinikkprostituerte som har hatt forhøyet blodtrykk, migrene eller hyppig hodepine, mens det ikke er en signifikant forskjell i andre sykdomstilfeller.

Undersøkelsen finner også at klinikkprostituerte har et bedre psykisk arbeidsmiljø enn danske kvinner generelt. Når det kommer til det fysiske arbeidsmiljøet er funnene, ikke overraskende, delt. Klinikkprostituerte er i mye større grad utsatt for bøyde/forvrettede arbeidsstillinger og gjentakende og ensidige bevegelser, mens de i mye mindre grad enn danske kvinner generelt, er utsatt for tunge løft, kulde eller trekk.⁷⁸ Det er heller ingen store forskjeller mellom klinikkprostituerte og danske kvinner hva gjelder sosiale relasjoner. De har like ofte kontakt med familie, og har i like høy grad noen å snakke med hvis de har problemer eller behov for støtte.⁷⁹

Det er altså ingen dekning for den stadig gjentatte påstanden fra kriminaliseringstilhengere om at sexarbeid alltid henger sammen med fysisk eller psykiske problemer. Den danske undersøkelsen indikerer tvert imot at prostituerte på innemarkedet har en minst like god, og kanskje bedre, fysisk og psykisk velvære enn befolkningen generelt.

Klinikkprostituerte kommer likevel dårligere ut enn danske kvinner generelt på enkelte områder. Undersøkelsen viser at de prostituerte kvinnene har en mer usunn livsstil. Det er en markant høyere andel av klinikkprostituerte som røyker daglig, og det er også en langt høyere andel som er storrøykere. Klinikkprostituerte har også et høyere alkoholforbruk enn danske kvinner. En høyere andel overstiger den danske Sundhedsstyrelsens høyriskogrense i forbindelse med alkoholinntak (21 alkoholenheter pr uke for menn, og 14 for kvinner), med 11,9 prosent mot 5,0 hos danske kvinner generelt. Det er også en markant høyere andel som jevnlig (hver måned) drikker mer enn fem enheter på en gang, med 46,6 prosent mot 19,0 prosent.⁸⁰ En markant høyere andel av de klinikkprostituerte har prøvd både lettere og tyngre narkotiske stoffer enn blant danske kvinner generelt.

⁷⁶ SIF, 20.

⁷⁷ SIF, 22.

⁷⁸ SIF, 48.

⁷⁹ SIF, 42.

⁸⁰ SIF, 30-31.

Det er også en større andel av de klinikkprostituerte som har blitt utsatt for lettere fysisk vold (dyttet, lugget, slått med flat hånd), mens de ikke skiller seg veldig mye fra danske kvinner når det gjelder andre indikatorer for vold og seksuelle overgrep. Ei heller oppgir klinikkprostituerte at de i noen betydelig større grad enn danske kvinner har vært utsatt for trusler om fysisk skade, grov fysisk vold, voldtekt eller andre seksuelle overgrep.⁸¹ Det er riktignok synlige forskjeller her, men de er ikke store nok til at de blir ansett som signifikante i forskningsrapporten. Og selv om utvalget i undersøkelsen representerer en forholdsvis stor del av den spesifikke delen av markedet som SIF har sett på, er utvalget såpass lite at enkelttilfeller kan gi store utslag.

Det er også interessant å legge merke til de danske sosialdemokratenes reaksjon på SIF-undersøkelsen. Sosialdemokratene i Danmark er mot den danske legaliseringslinjen og ønsker seg heller et sexkjøpsforbud. De var derfor lite fornøyd med SIF-undersøkelsen, da den ikke akkurat gagner deres sak på noen måte. I stedet for å diskutere funnene i undersøkelsen, ba Sosialdemokratenes likestillingspolitiske talsmann, Rasmus Horn Langhoff, derfor SIF om å trekke undersøkelsen tilbake.⁸²

Reaksjonen er symptomatisk for den behandlingen særlig Pro Sentret ofte har fått fra KrF og partiene på venstresiden i Norge. I stedet for å diskutere funnene Pro Sentret, som landsomfattende kompetansesenter, kommer frem til, blir de til stadighet forsøkt diskreditert av aktørene som ikke liker konklusjonene deres.

4. Farlig yrke

I rapporten "Farlige forbindelser" blir resultatene fra tre ulike undersøkelser Pro Sentret har gjennomført om vold mot kvinner i prostitusjon i årene 2007 til 2012 gjennomgått. Det gjelder en spørreundersøkelse som prostitusjonstiltakene i Oslo gjennomførte blant 95 av sine brukere høsten 2007 og lanserte resultatene av i 2008, intervjuer blant ansatte på hjelpetiltak vinteren 2010/2011, og en spørreundersøkelse fra 2012 som er samlet inn blant brukere av Pro Sentret, i Natthjemmets lokaler, og i det oppsøkende arbeidet i det thailandske prostitusjonsmiljøet på innemarkedet, som kartlegger kvinnenenes voldserfaring etter at sexkjøpsloven trådte i kraft.⁸³

I rapporten sammenlignes tallene og erfaringene i 2012-undersøkelsen med undersøkelsen i 2007/08. Det er imidlertid ikke samme utvalg som er spurt i de ulike undersøkelsene. Utvalgene er heller ikke representative for sammensetningen av Pro Sentrets totale brukergruppe. Dette presiserer de også selv i rapporten. Utvalget i de to undersøkelsene er heller ikke tilfeldig, i tillegg til at det dreier seg om en, statistisk sett, liten andel mennesker. Forskjeller i utvalget kan derfor gi store prosentvise utslag, og spesielt når det brytes ned for å vise forskjeller mellom

⁸¹ SIF, 46.

⁸² Politiken, "Ny undersøgelse: Klinikprostituerte føler sig mindre stressede end danske kvinder", 17. januar 2014, <http://politiken.dk/indland/ECE2184400/ny-undersogelse-klinikprostituerte-foeler-sig-mindre-stressede-end-danske-kvinder/>

⁸³ Bjørndal, 2012, Farlige Forbindelser, 7.

nasjonalitet, arbeidssted, etc. Det gir altså liten mening å bruke undersøkelsene for å si noe bastant om hvorvidt volden har gått opp eller ned, enda mindre å sammenligne hyppigheten av ulike typer vold. Det er likevel verdt å bemerke at det ikke er noe som tyder på at volden har gått ned.

Pro Sentret mener det er grunnlag for å slå fast at trakasseringen og diskrimineringen av kvinner i prostitusjon fra det øvrige samfunnet har økt de siste årene, men understreker at dette ikke ene og alene knyttes til innføringen av sexkjøpsloven.⁸⁴ I 2012-undersøkelsen sier kvinnene også at de føler seg kriminalisert og forfulgt av politiet som har gått fra å være en alliert til noe de prostituerte frykter.⁸⁵ Dette siste kan neppe knyttes til noe annet enn innføringen av sexkjøpsloven, samt intensivering av andre lover i forbindelse med denne.

Rapporten gir altså ikke et tilstrekkelig grunnlag til å si noe kvalitativt om voldsutviklingen på det norske sexmarkedet. Det vi imidlertid kan slå tydelig fast er at hyppigheten av vold og mengden vold som den relativt begrensede gruppen Pro Sentrets spørreundersøkelser er basert på utsettes for, er uvanlig stor, nedslående og svært bekymringsfull. Samtidig understreker den, når vi sammenligner med funnene i den danske SIF-undersøkelsen, hvilke enorme forskjeller det er på livssituasjon og erfaringer hos prostituerte i ulike deler av markedet. Mens etnisk danske kvinner på massasjeinstitutter ikke opplever særlig mye mer grov vold enn danske kvinner generelt, forteller respondentene i Pro Sentrets undersøkelser om en helt annen virkelighet.

I den danske undersøkelsen forteller 12,1 prosent (10 personer) at de har vært utsatt for lettere fysisk vold, 6,2 prosent (5 personer) forteller at de har vært utsatt for grov vold, 2,4 prosent (2 personer) forteller at de har blitt utsatt for tvungent gjennomført samleie, og 6 prosent forteller at de har blitt utsatt for andre seksuelle overgrep.⁸⁶ Undersøkelsen viser også at det som oftest var andre enn kunder som var voldsutøver. Blant de som svarer at de har vært utsatt for ett eller flere fysiske overgrep står tidligere ektefelle/samboer/kjæreste mens forholdet bestod eller etter det tok slutt for den klare majoriteten av tilfellene. Av til sammen 22 slike tilfeller var det "kun" tre av dem som ble begått av en kunde. I tilfellet seksuelle overgrep er det to som svarer at det ble begått av en kunde, to svarer at det ble begått av en tidligere ektefelle/samboer/kjæreste mens forholdet bestod, og en svarer at det var en fremmed.

I Pro Sentrets undersøkelse om prostituertes voldserfaringer i 2008 svarte 52 prosent at de hadde opplevd vold relatert til prostitusjonen.⁸⁷ I 2012-undersøkelsen svarte 59 prosent at de hadde opplevd vold i prostitusjonen i løpet av de siste tre årene. På spørsmål om typer vold viser rapporten blant annet følgende:

De tre vanligste formene for vold blant hele utvalget er uønsket befølt (48 %), kalt skjellsord (48 %) og trusler/tvang (38 %). Videre ser vi at mange rapporterer om å ha opplevd grov vold. Blant

⁸⁴ Bjørndal, 2012, Farlige Forbindelser, 44.

⁸⁵ Bjørndal, 2012, Farlige Forbindelser, 39.

⁸⁶ SIF, 45.

⁸⁷ Ulla Bjørndal og Bjørg Norli, Fritt Vilt. En undersøkelse om voldserfaringene til kvinner i prostitusjon, Pro Sentret, 2008, 16.

annet rapporterer hele 33 % (24 personer) av de som har vært utsatt for vold i form av å ha blitt truet med våpen de siste 3 årene, mens 23 % (17 personer) har blitt ranet/forsøkt ranet og hele 15 % (11 personer) har blitt utsatt for drapsforsøk.⁸⁸

Undersøkelsene viser hvor viktig det er ikke å snakke om prostituerte som noen ensartet gruppe. Brukerne av Pro Sentret og andre hjelpetiltak er gjerne mennesker med komplekse sosiale problemer, og de fleste norske som bruker prostitusjonstiltakene er kvinner med rusproblemer. I motsetning til i Danmark, kjenner vi ikke til noen norske prostituerte på massasjeinstitutter lenger. I dag er det stort sett kun kvinner fra Thailand på massasjeinstituttene i Norge. I Pro Sentrets 2012-undersøkelse oppga nesten alle kvinnene på innemarkedet at det å jobbe på massasjeinstitutt sammen med andre var deres strategi for å beskytte seg mot vold.⁸⁹ Ettersom slik organisering har blitt enda vanskeligere etter at sexkjøpsloven trådte i kraft, betyr det at mange har mistet en viktig trygghet i hverdagen. De fleste norske kvinnene på innemarkedet selger fra leiligheter og hotell, og de fleste opererer alene. Vi vet at mange av sexarbeiderne på leilighetsmarkedet ønsker å jobbe sammen, men ettersom hallikparagrafen ikke skiller mellom arbeidsfelleskap og ekstern part, tvinges mange til å jobbe alene. Det fører til økt sårbarhet for mange.

Vi har lite statistikk, eller indikasjoner på livssituasjonen til kvinner på innemarkedet, utover massasjeinstituttene. Denne delen av markedet kjenner vi primært gjennom enkeltteksempler som kommer frem i mediene med jevne mellomrom, og informasjon fra PION som har mest kontakt med disse. Kontakten med PION dreier seg gjerne om ønske om kondomer eller glidekrem, hjelpebehov i forbindelse med saker tilknyttet NAV, skilsmisser, barnefordeling, privat vold, gjeld, oppholdstillatelse, skattesaker, og saker relatert til drift av enkeltpersonsforetak og mva.⁹⁰ Ofte dreier det seg om dårlig kjennskap til det norske systemet, manglende innsikt i egne rettigheter, plikter, lover og regler. PION registrerer imidlertid ikke opplysninger om enkeltpersoner som søker deres bistand, slik at terskelen for kontakt skal være lav, og for at personer som ønsker å være anonyme lettere skal kunne ta kontakt.⁹¹ Det er derfor vanskelig å gi noen generelle karakteristikk av innemarkedet, der mesteparten av prostitusjonen foregår. Det er imidlertid liten tvil om at det også er mye risiko knyttet til denne delen av markedet, selv om mange heldigvis ikke opplever å være mer utsatt enn befolkningen for øvrig.

Flere på innemarkedet har liten eller ingen tilknytning til hjelpetiltakene. De ser ikke på seg selv som ofre, ser ingen grunn til å kontakte sosiale hjelpetiltak, og opplever at de er i en privilegert situasjon der de tjener gode penger på forholdsvis lite arbeid, og har stort sett bare positive erfaringer med kundene. De ønsker seg ikke ut av prostitusjonen og trenger ingen hjelp til å takle yrket sitt. De ønsker kun respekt og anerkjennelse for den jobben de gjør, og å bli behandlet som vanlige arbeidstakere, med de rettigheter og plikter det innebærer. Hvor stor del av markedet som deler denne oppfatningen er det umulig å si noe om.

⁸⁸ Bjørndal, 2012, Farlige Forbindelser, 19.

⁸⁹ Bjørndal, 2012, Farlige Forbindelser, 45.

⁹⁰ PION, Årsrapport 2012, 12.

⁹¹ PION, Årsrapport 2011, 16.

Det er også mange på innemarkedet som langt i fra er "stolte" eller "lykkelige" sexarbeidere, men som likevel ikke har kontakt med hjelpeapparatet. De jobber i prostitusjon fordi de, av ulike årsaker, mener at det er det beste alternativet for dem akkurat nå, og har ikke nødvendigvis noen sterke meninger om verken jobb eller kunde. PION er antakelig dem som har mest kontakt med denne delen av markedet, men dette er likevel et sammensatt og skjult marked som vi vet ganske lite om.

Vi kan heller ikke utelukke at det også finnes mye vold på de delene av innemarkedet som ikke har kontakt med hjelpetiltakene.

Det vi uansett kan konkludere med, er at den delen av markedet som bruker prostitusjons-tiltakene utsettes for en uvanlig stor mengde vold. Det gjelder bl.a. utenlandske gateprostituerte, kvinner fra Thailand på massasjehustettene og norske rusavhengige kvinner. I Pro Sentrets 2012-undersøkelse deltok 123 kvinner fra 16 ulike land: Thailand (50), Nigeria (24), Norge (21), Bulgaria (5), Romania (4), Den dominikanske republikk (4), Estland (3), Ecuador (3) og Russland (2). I tillegg deltok det en person fra hvert av følgende land: Sverige, Polen, Marokko, Frankrike, Spania, Litauen og Albania.⁹² Dette er også den gruppen som blir hardest rammet av den norske kriminaliseringslinjen.

5. Konsekvenser

5.1 Tilbud og etterspørsel

Rett etter at sexkjøpsloven trådte i kraft, opplevde man en drastisk nedgang i tilbudet, primært på gaten. Synlig gateprostitusjon ble halvert, og det ble antatt at antallet enkeltpersoner på innemarkedet ble redusert med 16 prosent.⁹³ Hvor dette markedet tok veien vet vi imidlertid lite om. Dette bekrefter Fafo-forsker Mai-Len Skilbrei, som uttaler at vi ikke kan vite om det er mer av den mindre synlige prostitusjon nå enn tidligere.⁹⁴

Nedgangen i den synlige prostitusjonen varte heller ikke lenge. Mellom 2010 og 2011 økte prostitusjonen på gaten og innemarkedet med 28 prosent for landet som helhet.⁹⁵ Siden har tallene fortsatt å øke. I april 2012 mente både Pro Sentret i Oslo og Utekontakten i Bergen at sexsalg i Norge er på vei tilbake til samme nivå som før sexkjøpsloven kom.⁹⁶

Pro Sentret opplevde en svak nedgang i 2012, men dette året hadde de også betydelig lavere kapasitet enn tidligere. Til tross for en redusert arbeidskapasitet på 30 prosent, flytting av kontorer, stengte lokaler deler av året, og omorganisering til ny etat, var nedgangen i antall

⁹² Bjørndal, 2012, *Farlige Forbindelser*, 7.

⁹³ Pro Sentret, *Året 2009. Nye virkeligheter, nye muligheter?*, 4.

⁹⁴ Aftenposten, "Økende prostitusjon tross forbud mot sexkjøp", 25. juni 2012.

⁹⁵ Samme sted.

⁹⁶ NRK, "Ikke mindre prostitusjon etter at sexkjøpsloven kom", 12. april 2012, <http://www.nrk.no/nyheter/distrikt/hordaland/1.8070237>

brukere likevel marginal. Pro Sentret tror derfor at den svake nedgangen på de fleste innsatsområdene skyldtes senterets reduserte innsats, heller enn en faktisk nedgang i prostitusjonsmarkedet dette året.⁹⁷

I sin årsrapport for 2012 skrev Pro Sentret at "selv om vi har hatt 7 % færre brukere i 2012 enn året før, har arbeidsmengden på den enkelte sosialkonsulent økt ettersom antall ansatte har vært redusert med 30 %."⁹⁸ Rapporten konkluderte blant annet med at "det er ingen ting som tyder på at det totale antallet personer i gateprostitusjonen har gått betydelig ned i 2012."⁹⁹

Samtidig som mye altså tyder på at prostitusjonen i Oslo er på full fart tilbake til det nivået den var på før sexkjøpsloven kom, har det blitt rapportert om en betraktelig økning i en rekke byer ellers i landet. Prostitusjonen er mer enn doblet i Stavanger siden sexkjøpsloven trådte i kraft.¹⁰⁰ I Kristiansand økte prostitusjonen med over 50 prosent fra 2010 til 2011.¹⁰¹ "Sexsalget eksploderer i Fredrikstad", meldte Fredrikstad Blad i april 2012.¹⁰² I oktober 2010 var antallet prostituerte som annonserer i Trondheim, på nivå med toppene politiet registrerte før sexkjøpsloven ble innført.¹⁰³ Det er også lite som tyder på at politiets oppsøkende virksomhet i Trondheim har redusert markedet noe særlig. I stedet har virksomheten flyttet seg til nye arenaer. Ubetjente solstudioer er en slik arena. Politiet har også registrert at flere prostituerte har begynt å selge sex fra innleide bobiler.¹⁰⁴ I Bergen har Utekontakten meldt om omtrent samme nivå som før sexkjøpsloven trådte i kraft.¹⁰⁵

5.2 Økt sårbarhet

På gaten er det riktignok mye som tyder på at antall kunder er redusert, ettersom mange har flyttet seg til nye arenaer. I voldsundersøkelsen fra 2010 slo Pro Sentret fast at "det er en enighet om at antallet kunder i gateprostitusjonen, og på deler av innemarkedet, har gått noe ned." Denne rapporten kom imidlertid samtidig med at Pro Sentret også registrerte at antallet gateprostituerte var i ferd med å øke igjen. Resultatet av dette er at gatemarkedet i større grad har blitt et "kjøpers marked". I praksis betyr det at maktforholdet mellom selgerne og kundene på gaten forskyves i kundenes favør. Dette innebærer, ifølge Pro Sentret, at kundene i større

⁹⁷ Pro Sentret, Året 2012, 3.

⁹⁸ Pro Sentret, Året 2012, 9.

⁹⁹ Pro Sentret, Året 2012, 13.

¹⁰⁰ NRK Rogaland, "Dobbelt så mange prostituerte som før sexkjøpsloven kom", 3. april 2013, <http://www.nrk.no/nyheter/distrikt/rogaland/1.10972548>

¹⁰¹ NRK, "Over 50 prosent mer prostitusjon på ett år", 14. mars 2012, <http://www.nrk.no/nyheter/distrikt/sorlandet/1.8035078>

¹⁰² Fredrikstad Blad, "Sexsalget eksploderer i Fredrikstad", 30. april 2012, <http://www.f-b.no/nyheter/sexsalget-eksploderer-i-fredrikstad-1.7208663>

¹⁰³ Dagbladet, "Antallet prostituerte har økt etter at sexkjøp ble forbudt", 21. oktober 2010, <http://www.dagbladet.no/2010/10/21/nyheter/prostitusjon/innenriks/sexhandel/13935789/>

¹⁰⁴ Aftenposten, "Prostituerte selger sex i ubetjente solstudioer", 31. mars 2012, <http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/Prostituerte-selger-sex-i-ubetjente-solstudioer-6797188.html#.UWbJ85Mqzu4>

¹⁰⁵ NRK Hordaland, "Ikke mindre prostitusjon etter at sexkjøpsloven kom", 12. april 2012, <http://www.nrk.no/nyheter/distrikt/hordaland/1.8070237>

grad enn tidligere kan sette premissene for hvilke seksuelle tjenester de ønsker å kjøpe, prisen på tjenesten, hvor selve prostitusjonshandlingen skal gjennomføres og kondombruk.

Pro Sentret registrerer også at det blir færre "snille"¹⁰⁶ kunder på gaten, og at de "slemme"¹⁰⁷ kundene som er igjen, dermed blir en større del av kundegrunnet for mange av kvinnene.¹⁰⁸ Ettersom annonser på internett blir stadig mer tilgjengelig er det ikke unaturlig å tro at mange av de "snille" kundene forsvinner over på innemarkedet. Samtidig er det ingen tegn til at de "slemme" kundene på gaten minsker. Tendensen er altså at de mest utsatte kvinnene på gaten blir mer avhengig av de kundene de har minst lyst til å ha omgang med.

Utfordringen når markedet flyttes til stadig nye arenaer er også at det blir stadig vanskeligere å holde øye med det. Når hjelpetiltakene i sine undersøkelser og sitt daglige virke ikke merker noen tegn til at markedet blir mindre, samtidig som politiet intensiverer innsatsen, er det grunn til å frykte at markedet blir mer organisert, og at flere går under jorden. Desto vanskeligere det blir for prostituerte å jobbe alene, eller organisere seg slik de selv vil, desto mer avhengige blir de av en tredjeperson. Dermed blir lovverket katalysatoren for nye inntjeningsmetoder bakmennene ikke hadde før. Dermed kan det norske markedet ha blitt mer attraktivt for bakmenn etter at vi fikk sexkjøpsloven, stikk i strid med lovgivers intensjoner.

Et av de viktigste argumentene for å innføre sexkjøpsloven var å gi politiet virkemidler for å bekjempe menneskehandel. Menneskehandel var riktignok forbudt lenge før sexkjøpsloven kom, og siden 2003 har også straffeloven hatt et eget straffebud mot menneskehandel. Sexkjøpsloven omhandler heller ikke menneskehandel direkte. Fra regjeringen Stoltenbergs side var vurderingen den at man ved å forby kjøp av sex ville endre holdninger, redusere etterspørselen, og dermed også redusere markedet for prostitusjon, og slik sørge for at færre menn og kvinner utsettes for menneskehandel.

Forsker ved Fafo, Guri Tyldum, er en av dem som er bekymret for at den norske loven kan ha hatt stikk motsatt effekt. Hun mener sexkjøpsloven fremmer menneskehandel, og viser til at kvinnene med loven blir mer sårbare for politiet, og i større grad avhengig av nettverket og støtten som halliken kan bidra med. Hun tror derfor at kriminaliseringen av sexkjøp har gjort det norske markedet mer attraktivt for bakmenn, samtidig som det fører til grovere og mer organisert prostitusjon.^{109,110}

¹⁰⁶ «Snille kunder» er av Pro Sentret definert som "menn som oppsøker kvinnene for å kjøpe seksuelle tjenester, betaler den avtalte prisen og holder seg til avtalen som er inngått".

¹⁰⁷ «Slemme kunder» er av Pro Sentret definert som "kunder som ikke holder seg til avtalen som er inngått, prøver å presse prisene, ikke vil ha sex med kondom, viser manglende respekt for kvinnene ved å være nedsettende, er voldelige/truende, beruset, psykisk ustabile/syke eller som oppsøker kvinnene med motiv om å krenke dem - ikke bare for å kjøpe seksuelle tjenester".

¹⁰⁸ Bjørndal, 2012, Farlige Forbindelser, 38.

¹⁰⁹ Aftenbladet, "Mener sexkjøpsloven muliggjør menneskehandel", 6. august 2012,

<http://www.aftenbladet.no/nyheter/lokalt/stavanger/Mener-sexkjopsloven-muliggjor-menneskehandel-3010007.html#UWVme5Mqzu4>

¹¹⁰ E24, "Forsker mener sexkjøpsloven fremmer menneskehandel", 7. august 2012, <http://e24.no/makro-og-politikk/forsker-mener-sexkjopsloven-fremmer-menneskehandel/20260624>

5.3 Tillit

En av de aller tydeligste og mest bekymringsfulle tendensene vi har sett de siste årene, er at tilliten til politiet nå er helt fraværende hos de prostituerte. Pro Sentret skriver i sin siste voldsrapport at:

Flere hjelpetilbud rapporterer at kvinnenes relasjon til kundene nå er preget av at de må "beskytte" kunden mot politiet, for å unngå at politiet bøtelegger dem. Dette innebærer at kundene går fra å være en slags "forretningspartner" til å bli en alliert, samtidig som politiet går fra å være en alliert kvinnene kan få beskyttelse fra til å bli en de selv må beskytte kunden mot.¹¹¹

Den manglende tilliten kan imidlertid ikke tilskrives sexkjøpsloven alene. Lovgivningen på prostitusjonsfeltet henger sammen, og politiets intensiverte håndhevelse av hallikparagrafen har antakelig hatt minst like stor påvirkning på tillitsforholdet mellom prostituerte og politiet som det sexkjøpsloven har hatt. Tilliten til politiet i Oslo er blitt så lav at mange prostituerte ikke vil anmelde grove kriminelle handlinger som slag, voldtekter og trusler med bruk av våpen, mye på grunn av "Operasjon Husløs".

Få kvinner på innemarkedet kontakter politiet når det foregår vold på instituttet eller leiligheten de jobber fordi de frykter at de vil rammes av aksjon "Husløs", rapporterer hjelpetiltakene.¹¹²

En av lovens hovedmålsettinger var å sørge for en holdningsendring i befolkningen. Hvilke effekter man har oppnådd i så henseende er det vanskelig å si. Det kan imidlertid være grunn til å stille noen kritiske spørsmål om hvorvidt holdningene i politiet har utviklet seg til det verre. Det rapporteres stadig oftere om trakassering fra politiet mot de prostituerte. Kirkens Bymisjon er blant de som er alvorlig bekymret for dette.

Det meldes uoppfordret om flere tilfeller av trakassering, deriblant fra politifolk. Mange vil ikke anmelde grove kriminelle handlinger de utsettes for fordi de har dårlig erfaring og manglende tillit til politiet, og det er en kobling som bekymrer meg, sier Olav Lægdene, virksomhetsleder på Nadheim, Kirkens Bymisjons senter for kvinner og menn med prostitusjonserfaring.^{113,114}

Basert på historier fra brukerne har Pro Sentret følgende dystre beskrivelse av hvordan tillitsforholdet til politiet har utviklet seg:

Gjennomgående tyder historiene på at tilliten til politiet er kraftig svekket. Kvinnene føler seg forfulgt, trakassert, moralisert over og ofte vilkårlig behandlet. I dag ville det vært utenkelig at gateprostituerte kvinner skulle samlet inn underskrifter for å kunne beholde prostitusjonspanergruppa slik de faktisk gjorde i 1991 da denne gruppa i politiet ble nedlagt. Kvinnene hadde

¹¹¹ Bjørndal, 2012, Farlige Forbindelser, 41.

¹¹² Bjørndal, 2012, Farlige Forbindelser, 42.

¹¹³ Kirkens Bymisjon, "Bekymret for prostitusjonsmiljøets manglende tillit til politiet", 18. mars 2013, <http://www.bymisjon.no/no/Byer/Oslo/Oslo/2013/Bekymret-for-prostitusjonsmiljoets-manglende-tillit-til-politiet/>

¹¹⁴ Han presiserer i artikkelen at manglende tillit og dårlige erfaringer gjelder politi i både Norge og eget hjemland.

erfaring for at disse politibetjentene representerte en trygghet i miljøet. I dag opplever kvinnene det motsatte. Det er for det meste politiet som utgjør en trussel for henne.¹¹⁵

5.4 Seksuell helse

Forebygging av HIV og seksuelt overførte infeksjoner (SOI) er en av vår tids viktigste oppgaver. I 2011 anslo man at omtrent 34 millioner mennesker verden over lever med HIV, og fortsatt blir flere millioner mennesker smittet hvert år.¹¹⁶ Også i Norge er det registrert flere tusen HIV-smittede, og fortsatt blir flere hundre smittet hvert år. Kommunikasjonsrådgiver i Helseutvalget for bedre homohelse, Aksel Overskott, uttalte i 2013 at "vi er inne i den andre HIV-bølgen."¹¹⁷ Menn som har sex med menn er den mest utsatte gruppen, med rundt 80-90 nye smittetilfeller hvert år, ifølge Folkehelseinstituttet. Vi har ikke tall på HIV-smitte blant prostituerte, men vi vet at dette er en av gruppene som er mest utsatt for smitte. Jo flere partnere man har, desto større er selvsagt risikoen for å møte noen som er smittet. Mange prostituerte er også sprøytenarkomane og er derfor dobbelt utsatt. Å sørge for gode rutiner med bruk av kondom på sexmarkedet er derfor et viktig ledd i å bekjempe smitte.

Vi begynner etter hvert å få solid dokumentasjon på kriminaliseringslinjens ødeleggende effekt på det forebyggende arbeidet mot HIV og SOI. Kriminalisering fører til mer stigmatisering og diskriminering, begrenser tilgangen til helsetjenester, kondomer og skadereduserende tiltak, noe som igjen påvirker sexarbeideres selvbilde og evne til å gjøre informerte valg om sin egen helse.¹¹⁸ Kriminalisering, i kollisjon med sosial stigma, gjør sexarbeideres liv langt mer ustabile og mindre trygge.¹¹⁹ Dette er blant konklusjonene i to store rapporter fra henholdsvis UNAIDS og det UNDP-utnevnte utvalget Global Commission on HIV and the Law.

Forebygging av HIV og SOI er en av hovedgrunnene til at et stadig mer samlet internasjonalt miljø anbefaler avkriminalisering, sosiale tiltak og reduksjon av stigma som løsning i prostitusjonsdebatten. Dette gjelder blant annet WHO, Human Rights Watch og en rekke FN-organisasjoner (mer om dette i kapittel 8). Det er derfor paradoksalt å bevitne debatten i de nordiske landene og i EU, der radikalfeminister og/eller kristenkonserverve grupperinger presser frem lover og lovforslag som fremmer det stikk motsatte.

Det er også en påfallende dobbeltmoral som preger mange av landene som hevder å stå fremst i kampen mot HIV/AIDS. Aller tydeligst er den kanskje i USA. I sin årsrapport for 2012 forteller PION om den internasjonale aids-konferansen i Washington DC dette året, der DCs ordfører skrøt av lokale myndigheters innsats for å ha sørge for utdeling av over fem millioner kondomer det foregående året. En amerikansk sexarbeider kommenterte at han glemte å si at politiet beslaglegger de fleste av de.¹²⁰ "Stopp og sjekk for kondomer" er nemlig en utbredt politi-metode for å avdekke om noen er sexarbeider eller ikke. Konsekvensen er at mange

¹¹⁵ Pro Sentret, Året 2011, 26-27.

¹¹⁶ UNAIDS, World AIDS Day Report, 2011.

¹¹⁷ Aftenposten, "Hiv-bølge i Norge vekker bekymring", 29. juni 2013, http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/Hiv-bolge-i-Norge-vekker-bekymring-7243668.html#.UvsvW_I5Pu4

¹¹⁸ UNAIDS, Sex Work and the Law in Asia and the Pacific, 2012.

¹¹⁹ Global Commission on HIV and the Law, Risks, Rights & Health, 2012.

¹²⁰ PION, Årsrapport 2012, 4.

sexarbeidere vegrer seg for å bære med seg kondomer eller glidemiddel. Human Rights Watch slår fast i rapporten “Sex Workers at Risk”, at det er avgjørende for å ivareta sexarbeideres menneskerettigheter, at denne praksisen stoppes, da den setter både sexarbeidere og andres liv og helse i fare.¹²¹

Det er derfor svært bekymringsfullt at PION de siste årene har bemerket en lignende utvikling i Norge. I årsrapporten for 2011 forteller de at politiaksjonene gjør at de blir møtt med skepsis i sitt oppsøkende arbeid i det thailandske prostitusjonsmiljøet, som blant annet innebærer utdeling av kondomer, glidekrem og informasjon om seksuelt overførbare sykdommer.¹²² På massasje-instituttene, som er sosiale arenaer for thaimiljøene og har vært en viktig formidlingsarena for kondomer og glidekrem til kvinner i mobilprostitusjon på gjennomreise, har man begynt å vegre seg for å ha dette eller annet som kan assosieres med prostitusjon tilgjengelig.¹²³ I årsrapporten for 2012 melder PION at kondomer og glidekrem, som har vært viktige komponenter i det hiv-forebyggende arbeidet, nå har fått betydning som bevis på mulige straffbare handlinger etter sexkjøpsloven og/eller hallikparagrafen.¹²⁴

Det er ikke bare politiets aksjoner som har en negativ effekt på bruken av kondomer. Hele kriminaliseringslinjens innretning bidrar i seg selv til å øke risikoen for smitte av HIV og SOI. Dette går, som alltid, mest utover de som er mest utsatt fra før av. Lovene dytter markedet under jorden, der det er vanskeligere for prostituerte å forhandle seg til trygge arbeidsforhold og kontinuerlig bruk av kondom. Svekket tillit til politiet gjør at prostituerte er mer utsatt for seksuell vold, som igjen øker risikoen for HIV-smitte.

Med sexkjøpsloven ønsker man å gjøre det vanskeligst mulig å kjøpe sex. Foruten på massasjeinstituttene, er det kun i gateprostitusjonen at vi kan se noen slik effekt. En direkte konsekvens av dette er at risikoen for smitte av HIV og SOI i gateprostitusjonen øker. Når politiet begrenser kundegrunnelaget på gaten, betyr det bare at hver kundes penger får en mer avgjørende betydning for gateprostituerte. Det eneste politiet oppnår med dette er å skyve maktforholdet på gaten i kundens favør, og mange sexarbeidere lar dermed kunden gjøre ting de ellers ikke vil ha gått med på. For mange prostituerte har kondom dermed gått fra å være et ufravikelig krav til noe man kan forhandle om. Kriminaliseringslinjen bidrar dermed til å gjøre den delen av markedet som fra før av er mest utsatt for spredning av seksuelt overførbare infeksjoner enda mer utsatt.

Vi lever i en stadig mer globalisert verden, og sexarbeidere fra hele verden er og kommer til å fortsette å finne veien til det norske markedet. Det er uforståelig at vi fortsetter å tviholde på kriminaliseringsregimet, når vi har så mye kunnskap om de negative effektene dette har på arbeidet med en av de viktigste helseutfordringene i vår tid.

¹²¹ Human Rights Watch, 2012, Sex Workers at Risk, 4.

¹²² PION, Årsrapport, 2011, 11.

¹²³ Samme sted.

¹²⁴ PION, Årsrapport 2012, 4.

5.5 Vold

Det blir ofte hevdet at sexkjøpsloven har ført til mer vold. Dette er ingen urimelig antakelse ettersom sexkjøpsloven utvilsomt har ført til at prostituerte er mer *utsatt* for vold nå enn før. Det er imidlertid vanskelig å si noe eksakt om hvordan forbudet mot kjøp av sex har påvirket voldsutviklingen. Dette påpeker også Pro Sentret i sin 2012-rapport om vold:

Om sexkjøpsloven har ført til endringer i voldsforekomsten blant de som selger sex i Norge vil vi trolig aldri få svar på. Prostitusjonsmarkedet i Norge er et mobilt marked som er i konstant endring. Markedet tilpasser seg hele tiden de endringer som skjer både i Norge, internasjonalt og på de ulike prostitusjonsarenaene. Endringer i lovverk, økonomi, politikk, politiets aktivitet og migrasjonsmønstre påvirker alle utviklingene i markedet og hvordan kvinnene organiserer sin prostitusjonshverdag. Dette påvirker også sikkerheten, sårbarheten og voldsutsattheten hos kvinnene.¹²⁵

Det er altså tilnærmet umulig å gi noe eksakt svar på hvorvidt det har forekommet endringer i voldsforekomsten på grunn av sexkjøpsloven. Det vi derimot kan slå tydelig fast er at de mest sårbare individene på sexmarkedet lever et farligere og mer utsatt liv nå, enn før loven kom. Det er både et resultat av sexkjøpsloven, og den mer intensive håndhevingen av andre lover på prostitusjonsfeltet som fulgte etter sexkjøpsloven.

For å illustrere hvilke katastrofale konsekvenser dette kan få, er det nærliggende å vise til en hendelse i Storbritannia, der knivdrapet på sexarbeideren Mariana Popa har intensivert debatten om prostitusjon og politiets håndhevelse av britiske lover på prostitusjonsfeltet.

Kjøp og salg av sex er lovlig i Storbritannia, men en rekke sider ved prostitusjonen er kriminalisert. Bordell- og hallikvirksomhet er forbudt, det er forbudt å bedrive sexsalg på offentlig sted, det samme gjelder såkalt kerb crawling - å kjøre langsomt langs fortauer for å plukke opp prostituerte. I England, Wales og Nord-Irland er det forbudt å kjøpe sex av personer som er utsatt for menneskehandel.¹²⁶ Det engelske politiet har gjennomført en rekke razziaer mot leiligheter som ble brukt til sexsalg, og sexarbeidere i England har flere ganger klaget over brutal fremferd fra politiet, der dører blir slått inn, utkastelsesnotiser hengt opp på dører og jentene kastet ut på gata.¹²⁷ Konsekvensen er at sexarbeidere lever i konstant frykt for å bli "reddet" av politiet.¹²⁸

Mariana Popa ble drept mens hun jobbet i Ilford Lane, et område i Øst-London, samtidig som politiet drev en omfattende operasjon mot sexarbeidere i nettopp dette området. For å unngå å bli oppdaget av patruljerende politi, var jentene nødt til å jobbe helt alene. Flere retter nå pekefingeren mot politiet, og mener politiaksjonen bidro til drapet på Popa. I kjølvannet av

¹²⁵ Bjørndal, 2012, Farlige Forbindelser, 54.

¹²⁶ Wikipedia, Prostitution in the United Kingdom,

http://en.wikipedia.org/wiki/Prostitution_in_the_United_Kingdom#Reform_to_prostitution_laws

¹²⁷ Prostitutescollective.net, "Police raids against sex workers in Soho, Central London", 5. desember 2013

<http://prostitutescollective.net/2013/12/05/police-raids-against-sex-workers-in-soho-central-london/>

¹²⁸ The Guardian, "Soho police raids show why sex workers live in fear of being 'rescued'", 11. desember 2013,

<http://www.theguardian.com/commentisfree/2013/dec/11/soho-police-raids-sex-workers-fear-trafficking>

debatten har flere høytstående politisjefer og politioffiserer med erfaring fra feltet rykket ut og fordømt polititilnærmingen til prostitusjon. De beskriver operasjonene som kontraproduktive, og mener de antakelig utsetter de prostituerte for mer fare.¹²⁹

6. Diskriminerende lovverk

Norsk prostitusjonslovgivning består som sagt av mer enn sexkjøpsloven. Lover mot menneskehandel og hallikvirksomhet eksisterte før sexkjøpsloven. Med sexkjøpsloven fikk vi imidlertid et økt press på kriminaliseringslinjen, som førte til en mer intensiv håndhevelse av også de andre lovene. Felles for alle lovene er at prostituerets opplevelse av egen situasjon er ubetydelig for hvorvidt noe defineres som en straffbar handling. Alle lovene kriminaliserer også – i teorien – alt annet enn sexarbeideren selv. I praksis medfører de imidlertid at prostituerte fratras helt grunnleggende rettigheter. De nektes retten til personvern, rettsvern, og tvinges til å jobbe alene og i utrygge omgivelser, samtidig som de pålegges de samme plikter som hver og en av oss. Både hallikparagrafen og menneskehandelsparagrafen, samt håndhevelsen av disse, er i tillegg til sexkjøpsloven, en del av et diskriminerende lovverk som først og fremst rammer de prostituerte.

6.1 Menneskehandel

I mediene får vi ofte eksempler fra de mest åpenbare og ekstreme menneskehandelssakene, og de fleste av oss har antakelig en forståelse av begrepet som en beskrivelse av grusomme, slavelignende tilstander. Fafo-forsker May-Len Skilbrei problematiserer dette i en artikkel på nettstedet forskning.no. Hun skriver blant annet at:

I media blandes fenomener som menneskehandel, menneskesmugling og prostitusjon sammen, og både media og film viser ofte fram eksempler på menneskehandel som ligger i den mest ekstreme ytterkanten av menneskehandelskontinuumet. Ofte kjemper forskningsbasert kunnskap med forestillinger om fenomenet fra media og film. Beskrivelser av menneskehandel i populærkulturen er ofte mer entydige og dramatiske, og derfor kan det være vanskelig å nå fram med kunnskap som nyanserer dette.

”Menneskehandel” beskriver altså ingen ensartet situasjon eller handling, men kan dreie seg om et bredt spekter av ulike situasjoner, der forholdene ikke alltid er like klare. For igjen å henvise til Skilbreis artikkel:

For forskere er ikke menneskehandel et lett håndterlig begrep, og det har vært mangel på forskningsbasert kunnskap om former for utnytting som kan plasseres under begrepet menneskehandel.¹³⁰

¹²⁹ The Guardian, ”Mariana Popa was killed working as a prostitute. Are the police to blame?”, 19. januar 2014, <http://www.theguardian.com/society/2014/jan/19/woman-killed-prostitute-police-blame>

¹³⁰ Forskning.no, ”Menneskehandel: begrep til besvær”, 1. februar 2010, <http://www.forskning.no/artikler/2010/januar/241170>

I Fafo-rapporten "Mangfoldig marked" skriver samme Skilbrei og Marianne Tveit at "det er svært vanskelig å si hvor mye menneskehandel som foregår på det norske prostitusjonsmarkedet, og det er vanskelig å finne eksempler på det i vår kartlegging."

Menneskehandel er definert i FNs Palermoprotokoll, og er i Norge nedfelt i Straffelovens § 224. I Palermoprotokollen, artikkel 3, defineres menneskehandel som følger:¹³¹

- a. "Handel med mennesker": rekruttering, transport, overføring, husing eller mottak av personer, ved hjelp av trusler om bruk av vold eller bruk av vold eller andre former for tvang, av bortføring, av bedrageri, av forledelse, av misbruk av myndighet eller av sårbar stilling eller av å gi eller å motta betaling eller fordeler for å oppnå samtykke fra en person som har kontroll over en annen person, med sikte på utnytting. Utnytting skal som et minimum omfatte utnytting av andres prostitusjon eller andre former for seksuell utnytting, tvangsarbeid eller tvangstjenester, slaveri eller slaverilignende praksis, treldom eller fjerning av organer
- b. Samtykke fra et offer for handel med mennesker til den tilsiktede utnyttingen nevnt i bokstav a) i denne artikkel skal være uten betydning der noen av midlene nevnt i bokstav a) er brukt
- c. Rekruttering, transport, overføring, husing eller mottak av et barn med sikte på utnytting skal anses som "handel med mennesker" selv om ingen av midlene nevnt i bokstav a) i denne artikkel er brukt
- d. "Barn": person under atten år

Denne definisjonen av menneskehandel er svært vid og er heller ikke ukontroversiell. I forsøket på å lage en definisjon som flest mulig kunne enes om, har man endt opp med formuleringer som er så vage at mange forskere vegrer seg mot å bruke begrepet.

Definisjonen tar for eksempel overhodet ikke hensyn til graden av frivillighet. Denne manglende distinksjonen er omdiskutert, og sterke grupper arbeidet for et definert skille mellom tvungen og frivillig prostitusjon da protokollen ble forhandlet frem.¹³² Graden av utnytting eller hvorvidt det enkelte "offer" føler seg utnyttet er også uvesentliggjort.¹³³

For å sitere Tveit og Skilbrei: "Alt fra isolasjon, overgrep og total utnyttelse, til avtaler som kvinnene selv opplever som akseptable" rommes innunder menneskehandelsparagrafen. Eller for å sitere sosiolog Kjetil Rolness' noe mer tabloide kommentar i en Dagbladet-artikkel:

Protokollens ordlyd framkom etter politisk tautrekking i FN, der radikale feminister trumfet igjennom at offerets «samtykke er irrelevant». (...) Dermed kan en prostituert si i en rettsal:

¹³¹ Justis- og beredskapsdepartementet, http://www.regjeringen.no/nb/dep/id/dok/lover_regler/reglement/2002/fns-protokoll-for-a-forebygge-bekjempe-o.html?id=107341

¹³² Fokus, 2012, <http://www.fokuskvinner.no/Nyheter/2012/Hva-er-Palermoprotokollen/>

¹³³ Straffelovens § 224 har riktignok et skille for «grov menneskehandel» med betydelig skjerpet strafferamme, der blant annet grov vold, tvang og/eller betydelig utbytte er avgjørende faktorer. Dette avgjør imidlertid bare graden, ikke hvorvidt det regnes om menneskehandel.

«Ingen har bestemt over meg. Han hjalp meg. Jeg har tjent godt. Jeg har en Mercedes hjemme i Estland.» Og likevel kan mannen dømmes for menneskehandel.¹³⁴

6.2 Hallikparagrafen

«Hallik» er i likhet med «menneskehandel» et begrep som de fleste av oss har en klar for-
mening om. Også denne oppfatningen er i stor grad formet av et sensasjonalistisk mediebilde.
Vi ser for oss kyniske bakmenn som utnytter jentene på det groveste. En «hallik» i juridisk
forstand trenger imidlertid ikke være annet enn en som bidrar til å gjøre hans/hennes hverdag
litt tryggere, eller kun en som leier ut leiligheten sin til en som tilfeldigvis jobber som
sexarbeider. Loven skiller heller ikke mellom arbeidsfellesskap og ekstern part, så i tilfeller der
sexarbeidere jobber sammen vil den som har navnet sitt på leiekontrakten være en "hallik" i
lovens øyne.

Hallikparagrafen refererer til straffelovens § 202, som lyder:

Den som

a) fremmer andres prostitusjon eller

b) leier ut lokaler og forstår at lokalene skal brukes til prostitusjon eller utviser grov uaktsomhet i
så måte, straffes med bøter eller fengsel inntil 5 år.

Den som i offentlig kunngjøring utvetydig tilbyr, formidler eller etterspør prostitusjon, straffes med
bøter eller med fengsel inntil 6 måneder. Med prostitusjon menes i denne bestemmelsen at en
person har seksuell omgang eller handling med en annen mot vederlag.

En hallik trenger altså ikke være en kynisk bakmann. Selv det vi tenker på som "tradisjonell"
hallikvirksomhet, der en person organiserer andres prostitusjon og krever en andel av
inntekten, er ikke så entydig grusomt eller utnyttende som man kan få inntrykk av fra de mange
skrekkeksemplene i mediene eller i spillefilmer. Enkelte jenter foretrekker at noen andre
organiserer avtalene for dem. De slipper å oppsøke kundene like mye selv og får hjelp til å sile
ut kunder som halliken vet at man har hatt dårlige erfaringer med tidligere. Det er også
eksempler på at en hallik kan øke både den prostituertes samlede inntekt og inntekt pr/time. En
studie utført i Chicago, av Steven Levitt og Sudhir Alladi Venkatesh, viste at prostituerte som
jobbet under en hallik hadde en høyere ukentlig gjennomsnittsinntekt enn prostituerte som
jobbet alene, til tross for at de jobbet færre timer.¹³⁵

Det er nok at en utleier leier ut til en prostituert, vel vitende om hva leietaker driver med, eller at
utleier burde visst det, før han/hun kan idømmes fengselsstraff for hallikvirksomhet. I praksis
betyr dette at prostituerte, til tross for at de tjener penger på lovlig vis, er stengt ute fra leie-
markedet på grunn av måten de tjener penger på.

¹³⁴ Dagbladet, "Politisk produksjon av ofre", 24. januar 2014,

http://www.dagbladet.no/2014/01/24/kultur/meninger/ideer/lordagskommentaren/kjetil_rolness/31458422/

¹³⁵ Steven Levitt og Sudhir Alladi Venkatesh, *An empirical analysis of street-level prostitution*, gjengitt i
doktorgradsstipendiat i filosofi ved Universitetet i Oslo, Ole Martin Moens forskningsartikkel "Is prostitution harmful",
<http://jme.bmj.com/content/early/2012/08/27/medethics-2011-100367.full>

Selv om sexsalg er lov i Norge, er det ikke definert som arbeid. Prostituerte vil derfor ha problemer med å få lån, med mindre de er registrert som selvstendig næringsdrivende, som f.eks. massør, og registrerer inntjeningen sin på den måten. De færreste vil likevel tjene så mye penger at de kommer seg inn på eiendomsmarkedet. De fleste prostituerte er leietakere og nødt til å leve i konstant frykt for at utleier skal finne ut hvordan de tjener pengene sine, selv om inntekten deres er lovlig. Det samme gjelder prostituerte som tar inn på hotell. Hotellnæringen er livredd for å bli dømt etter hallikparagrafen, og mange har innført rutiner for å forhindre at prostituerte booker rom hos dem. Konsekvensen er at mange jenter må skaffe seg en hallik, ettersom de verken får leid hotellrom eller leiligheter i sitt eget navn, og må finne en annen de kan betale for å gjøre disse oppgavene.¹³⁶

Politiet og myndighetene gjentar stadig at lovene er til for å ta de som utnytter, men realiteten er i stedet at lovene bidrar til mer utnytting. For å sitere Tveit og Skilbrei:

Etter at politiet har tatt i bruk hallikparagrafen mer aktivt, har det blitt et økt marked for utnytting. Det er risikabelt å leie ut boliger til kvinner i prostitusjon, det er vanskeligere å få leilighet og prisene stiger. Dette resulterer i at kvinnene ofte betaler langt over markedspris til utleier, eller betaler med gratis sex eller penger under bordet. Noen utleiere ender opp som halliker uten at de egentlig har noen planer om det i utgangspunktet. Utleiere vet at de egentlig bør kaste ut leietakere hvis de er klar over at det foregår prostitusjon fra leiligheten, men kan bli fristet til å se en annen vei og late som om de ikke er klar over prostitusjonen hvis de blir tilbudt høyere husleie. Andre huseiere igjen bruker trusler om utkastelse bevisst som pressmiddel for å presse opp husleien.¹³⁷

Prostituerte som bor sammen, risikerer også å bli dømt etter hallikparagrafen. For mange prostituerte gir det å bo sammen en sårt tiltrengt trygghet i hverdagen. Det gjør at de kan dele erfaringene sine med noen som forstår hva det dreier seg om, og de slipper å være alene i en utsatt situasjon. I de fleste bofelleskap er det én ansvarlig leietaker som undertegner leiekontrakten og som står oppført som eier av depositumet. For prostituerte er en slik organisering umulig uten at den ansvarlige leietakeren risikerer å bli tiltalt for hallikvirksomhet.

Det samme gjelder prostituerte som bor sammen med noen de er glad i, og som ikke selv er prostituert. Prostituerte har selvsagt venner, kjærester, samboere eller ektefeller akkurat som alle oss andre. Nok en gang diskriminerer lovverket denne gruppen. Om en prostituerts kjæreste står som ansvarlig leietaker, vil han kunne bli dømt for hallikvirksomhet. Om det er den prostituerte som er ansvarlig leietaker, vil kjæresten kunne risikere tiltale for å utnytte hennes prostitusjon.

I de fleste forhold forsøker man å hjelpe hverandre med å få hverdagen til å gå opp, men for prostituerte gjør dette at det oppstår juridiske vanskeligheter. Om en prostituert har en kjæreste

¹³⁶ Journalen, "Politiet driver forfølgelse av de prostituerte", 12. mars 2012, <http://journalen.hioa.no/journalen/Magasin/2012/03/12/-politiet-driver-forfolgelse-av-de-prostituerte?pollResult=82509>

¹³⁷ Tveit/Skilbrei, 2008, Mangfoldig marked, 88.

som hjelper ham/henne med ellers trivielle ting som å sette inn annonser, transport til jobb eller lignende, vil kjæresten kunne tiltales for å ”fremme hans/hennes prostitusjon”.

Studier har vist at isolasjon er en forutsetning for at menneskehandlere kan opprettholde sin makt over kvinnene.¹³⁸ Derfor er det bekymringsfullt at politiets virkemidler kun sørger for å isolere prostituerte enda mer.

Konsekvensene av hallikparagrafen er at den hindrer alle former for organisering med sikte på å gjøre prostituertes hverdag tryggere eller enklere. En prostituert kan ikke benytte en fast sjåfør, leie inn hjelp til sikkerhet, få hjelp til å organisere avtaler etc. uten at hjelperen forbryter seg mot hallikparagrafen. Hallikparagrafen blir dermed en direkte årsak til at prostituerte, både i yrkeslivet og i privatlivet, tvinges til å være mest mulig alene i en vanskelig situasjon.

6.3 Tilsiktet trakassering

Det kanskje verste med situasjonsbeskrivelsen foran, er at den ikke beskriver utilsiktede konsekvenser av dårlige regler, men en villet politikk med villet konsekvens fra myndighetenes side. Siden våren 2007 har Oslo-politiet gjennomført operasjonen ”Operasjon Husløs”, med sikte på å stanse personer som tjener penger på utleie av leiligheter til sexvirksomhet. Politiet sender ut sivile spanere til massasjainstitutter og truer gårdeieren med halliktiltale, dersom han ikke sier opp leiekontrakten der de får tilbud om å kjøpe sex.¹³⁹

Det samme gjelder private leiligheter. Politiet tropper systematisk opp på døren til leiligheten der prostitusjonen foregår. Gårdeieren blir truet med tiltale for hallikvirksomhet dersom han ikke umiddelbart sier opp huskontrakten. Myndighetene gjentar stadig at loven ikke har til hensikt å ramme de prostituerte, men resultatet er at sårbare kvinner blir regelrett kastet ut av hjemmet sitt og ut på gaten. Ofte mister hun også depositumet sitt.¹⁴⁰

Sør-Trøndelag politidistrikt har avsatt to faste tjenestemenn til aksjonen «Pimpit» – Politiets innsats mot prostitusjon i Trondheim. Etterforskerne oppsøker sexannonser på nettet, kontakter jentene pr telefon og gir seg ut for å være kunder. Når de finner ut hvor kvinnen befinner seg, spaner de på rommet og venter på kunder.¹⁴¹ Kunden får en klekkelig bot, som han som oftest aksepterer på stedet, kvinnen mister inntekt og kastes ut av hotellrommet hun har betalt for. Konsekvensen er gjerne at hun må jobbe mer for å ta igjen tapt arbeidsinntekt.

Prostituerte må også finne seg i politikontroller uten ransakingspapirer. De opplever å bli hengt ut for naboer. Kondomer i bagasjen medfører gjerne kritikkverdig oppførsel fra politiet som mistenker sexsalg, til tross for at sexsalg ikke er ulovlig. Politiets automatiske rapportering til

¹³⁸ Tveit/Skilbrei, 2008, Mangfoldig marked, 84.

¹³⁹ Aftenposten, ”Lovendring redder ingen”, 20. november 2008,

<http://www.aftenposten.no/meninger/debatt/Lovendring-redder-ingen-6591624.html#.UWakupMqzu4>

¹⁴⁰ Kirkens Bymisjon, Årsmelding 2012, 18.

¹⁴¹ Adressa, ” Over halvparten av landets sexkjøp avslørt i Trondheim”, 26. november 2012,

<http://www.adressa.no/nyheter/trondheim/article6723473.ece>

barnevernet, selv om det ikke er noen tegn til omsorgssvikt, oppleves også som svært krenkende for mange.¹⁴²

Det synes å være en gjennomgående konsekvens at det er kvinnene, som politiet presumptivt skal beskytte, som likevel ender opp som de største ofrene for politiets aksjoner. For mange er situasjonen så dramatisk at de tvinges til å sove på gaten. Pro Sentret registrerte eksempelvis at flere nigerianske kvinner i perioder "bodde" på Oslo S da Oslo-politiet intensiverte "Operasjon Husløs" i 2012.¹⁴³

Hverken myndighetene eller politiet har noe mål om å trakassere prostituerte, men det er nettopp det som synes å være den gjennomgående konsekvensen av lovverket, og politiets måte å håndheve det på. For de prostituerte betyr det lite at intensjonen egentlig er en annen. Det er rett og slett vanskelig å se på dagens lovgivning som noe annet enn en jakt på sexarbeidere og deres sosiale fellesskap.

6.4 Staten som hallikmonopolist

En annen interessant problemstilling er at forskjellen på staten og en hallik i mange tilfeller er svært liten. For selv om det er forbudt å tjene penger på andres prostitusjon er prostitusjonsinntekt fortsatt skattepliktig. Dette kan få noen absurde utslag.

Dagbladet fortalte i 2002 om sexarbeideren "Tina" som fikk en restskatt på 110.000 kroner da hun fortalte likningskontoret at hun var prostituert. Bakgrunnen var at "Tina" hadde spart opp 300.000 kroner på sin bankkonto med sikte på kjøp av bolig.¹⁴⁴ "Jeg ville ut av dette yrket, men restskatten har tvunget meg til å fortsette å selge sex", uttalte da 32 år gamle "Tina" til Dagbladet. Om det var en privatperson, og ikke staten, som hadde krevd inn 110.000 kroner fra en annens prostitusjonsinntekt, ville vedkommende kunne bli tiltalt ikke bare for hallikvirksomhet, men antakelig også for grov menneskehandel i tråd med kriteriet om "betydelig utbytte" i straffelovens § 224.

Daværende finansminister Kristin Halvorsen vurderte i 2006 å gi prostituerte skattefritak, etter et møte med sexarbeideren "Gitte". Hun hadde jobbet som prostituert i 20 år og kunne fortelle om flere venninner som hadde måttet prostituere seg mer pga. skattekrav. Det har imidlertid ikke blitt noe mer av dette forslaget.

I mellomtiden har Oslo tingrett avklart det regjeringen og skattemyndighetene aldri har klart å gi noe godt svar på. I juni 2013 avgjorde Oslo tingrett at inntekter fra sexsalg er både skattepliktig og momspliktig. Bakgrunnen er at Skatteetaten i 2011 krevde 1,2 millioner i sexmoms fra en litauisk kvinne av 3,3 millioner kroner hun skal ha tjent mellom 2006 og 2010, men som hun ikke oppga på selvangivelsen. Kvinnen klaget på vedtaket. Hennes advokat, John Christian Elden, innvendte at staten gjorde seg til hallik, ettersom de krevde inn penger fra hennes

¹⁴² PION, Årsrapport 2011, 8.

¹⁴³ Pro Sentret, Året 2011, 94.

¹⁴⁴ Dagbladet, "Prostituerte må slippe skatt", 16. desember 2002, <http://www.dagbladet.no/nyheter/2002/12/16/356392.html>

prostitusjonsinntekt, og truet med å anmelde staten for hallikvirksomhet, dersom skattekravet ble stående.¹⁴⁵ I juni 2013 kom saken opp i Oslo tingrett. Dommer Wenche Elisabeth Arntzen var krystallklar i sin dom:

Retten viser til at skattereglenes formål ikke er å forhindre uønsket virksomhet, men å gi det offentlige inntekter til finansiering av fellesskapets goder. Også de prostituerte nyter godt av en rekke slike goder, og må da bidra etter økonomisk evne, på lik linje med andre.¹⁴⁶

Retten uttalte at kvinnen kunne unnskyldes for ikke å ha oppgitt inntektene til skattemyndighetene ettersom skatteplikten har vært uklar, og avgjorde derfor at kvinnen slapp å betale tilleggsskatt og tilleggsavgift. Sjefen for skattekrimenheten i Skatt øst, Jan-Egil Kristiansen, uttalte at momskravet mot kvinnen beløper seg til rundt 400.000 kroner.¹⁴⁷ Samtidig bekreftet han at dette betyr at sexarbeidere nå kan kreve fradrag for utgiftene de har til virksomheten sin, som husleie og strøm, og at dette krever at de momsregistrerer seg og fører regnskap.

Dommen er interessant fordi den setter prostituerte i en håpløs dobbeltposisjon. Prostituerte må tåle å bli overvåket og kontrollert av politiet, til tross for at de ikke bryter noe lovverk, fordi myndighetene anser virksomheten som uønsket. Samtidig krever myndighetene inntekter av arbeidet, og bidrar slik til at prostituerte må gjøre mer av den uønskede aktiviteten for å tjene samme sum penger.

Om sexarbeidere leier et lokale for å drive virksomheten sin, har de altså rett til å trekke dette fra den skattepliktige inntekten, men straks myndighetene får vite om leieforholdet og utleier blir gjort oppmerksom på dette, må leieforholdet avsluttes umiddelbart for at utleier skal unngå å gjøre seg skyldig i hallikvirksomhet.

Sexarbeidere pålegges av staten å føre regnskap, men det er uklart hvordan regnskapsføreren skal få til dette uten å gjøre seg skyldig i fremming av prostitusjon. Og om en sexarbeider skulle ønske å trygge sin arbeidssituasjon ved å betale for vakthold, kan hun trekke fra denne utgiften på skatten, men hun må i så fall sørge for at vaktens identitet forblir ukjent ettersom også han vil gjøre seg skyldig i å fremme hennes prostitusjon.

Staten gjør altså alt de kan for å gjøre livet til sexarbeidere så vanskelig og utrygg som overhodet mulig, før de krever en tredjedel av inntekten hennes. Staten har altså, etter alle praktiske formål, med lov og rette, gjort seg til Norges eneste lovlige hallik.

¹⁴⁵ VG, " Vil anmelde staten for hallikvirksomhet", 13. desember 2011,

<http://www.vg.no/nyheter/innenriks/artikkel.php?artid=10040860>

¹⁴⁶ VG, "Full splid om sex-moms etter dom i Oslo tingrett", 29. august 2013,

<http://www.vg.no/nyheter/innenriks/sexmarkedet/artikkel.php?artid=10134693>

¹⁴⁷ TV2, " Prostituert må betale moms til staten av sexsalg", 21. juni 2014,

<http://www.tv2.no/nyheter/innenriks/prostituert-maa-betale-moms-til-staten-av-sexsalg-4073992.html#.Ut49-BDsSUk>

7. Ingen ideell løsning

Det finnes antakelig ingen helt ideell løsning på prostitusjonsproblematikken. Prostitusjon henviser til mennesker i vidt forskjellige livssituasjoner. Likevel er det en gjennomgående tendens til å grovt forenkle bildet. Et notat fra Stortingets utredningsseksjon deler synet på prostitusjon inn i tre ulike forståelser med tilhørende syn på hvordan samfunnet bør håndtere prostitusjonen:¹⁴⁸

Tabell 1: Ulike syn på prostitusjon og foretrukne virkemidler

Syn på prostitusjon	Ønsket virkemiddel
1. Likeverdig transaksjon mellom samtykkende personer	Legalisering og regulering
2. Sosialt problem	Hjelpetiltak, sosialpolitiske virkemidler
3. Vold mot kvinner, menneskerettighetsbrudd	Kriminalisering

Det er vanskelig å være uenig i denne inndelingen. Problemet oppstår når det gis inntrykk av at man nærmest må velge mellom en av disse tre forståelsene og la den gjelde for hele prostitusjonsfeltet. Det er ikke én av disse forståelsene som er riktig og en annen som er feil. Alle tre forståelsene er reelle, og krever ulike virkemidler.

Det finnes "lykkelige horer" som ser på seg selv som vanlige arbeidere. De vil ha rettigheter og plikter på lik linje med alle andre, betale skatt og bli behandlet med respekt. Det finnes prostituerte som har valgt å selge sex på grunn av sosiale problemer og/eller mangel på alternative yrkesveier de ser på som mer attraktive. De trenger hjelpetiltak, og alternativer til prostitusjon. Det finnes også prostituerte som tvinges til å selge sex. De trenger at politiet straffeforfølger og stopper de kriminelle miljøene som holder dem fast i prostitusjon og hjelper dem ut av avhengighetsforholdet.

7.1 Sverige

Det norske forbudet mot sexkjøp er utarbeidet etter den svenske modellen. Sverige har hatt et generelt forbud mot kjøp av sex siden 1999. I Sverige er prostitusjon, som nevnt innledningsvis, definert som en type "mannlig vold mot kvinner og barn". Om vi legger tabellen over til grunn er all prostitusjon i Sverige per definisjon plassert i kategori 3.

I 2004 leverte en arbeidsgruppe på oppdrag fra Justisdepartementet rapporten "Sexkjøp i Sverige og Nederland – reguleringer og erfaringer". I synet på lovgivningens effekt i Sverige var arbeidsgruppen delt i sine konklusjoner. Mindretallet, bestående av arbeidsgruppens tredje medlem Berit Schei, var generelt positiv i sin tolkning av erfaringene fra Sverige.

¹⁴⁸ Thea Bull Skarstein, *Forbud mot kjøp av sex – Erfaringer fra Sverige og Finland*, Stortingets utredningsseksjon, Perspektiv 01/08, 20.

Flertallet, bestående av Ulf Stridbeck og Olaf Kristiansen, konkluderte på sin side blant annet med at det ikke fantes noen enkle svar på om den svenske sexkjøpsloven har redusert antall sexkjøp, eller ført til forandringer når det gjaldt vold og helse blant de prostituerte. De påpekte at det skjedde en nedgang i gateprostitusjon i 1998/1999, men at det er usikkert om det skyldtes effekter av loven, metadonbehandling, sykdom, død eller ny teknologi. De konkluderer også med at man ikke har noen kunnskap om de som forsvant fra gaten i 1998 har trukket innendørs, men påpeker at den "tekniske revolusjonen" har gjort det langt lettere å skaffe kunder til innemarkedet enn tidligere.¹⁴⁹ Politiet i Sverige spaner i liten grad mot innemarkedet, fordi det er ressurskrevende, og man vet derfor svært lite om det svenske innemarkedet. Samtidig påpeker rapporten at gateprostitusjonen i Sverige stort sett var stabil fra år 2000 til 2004 (da rapporten ble fremlagt).

Arbeidsgruppens flertall påpeker også at flere informanter melder at sexkjøpsloven har gjort dem mer avhengig av halliker, at det er vanskeligere for politiet å etterforske hallik- og menneskehandelssaker, samt at kundene er mindre synlige enn tidligere og mindre samarbeidsvillige når det kommer til å avdekke tvang, menneskehandel eller mindreårige i prostitusjon. Informantene melder om økt redsel for overgrep. Tøffere konkurranse har presset ned prisene, hvilket fører til at prostituerte må betjene flere kunder. Samtidig må de betjene flere menn med "spesielle ønsker".¹⁵⁰ De oppsummerer erfaringene fra Sverige slik:

De tilsiktede virkningene med den svenske loven var bl.a. å få slutt på menns sexkjøp av kvinner, uansett om dette er frivillig eller ikke. Hva vi vet er at året etter loven trådte i kraft gikk den synlige prostitusjonen ned. En utilsiktet konsekvens er at kundene er mindre synlige enn tidligere og at de er mindre samarbeidsvillige i forhold til å avdekke tvang, menneskehandel eller mindreårige i prostitusjonen (pkt. 5.5.3). En utilsiktet konsekvens av at kvinnene er mindre synlige er at de er vanskeligere å nå for hjelpeapparatet. En utilsiktet konsekvens av politiets "truende" nærvær på gata er at de prostitueres avhengighet av halliker sannsynligvis har økt. Nå trengs bakmenn som ordner med transporter og nye leiligheter for at kvinnenes aktivitet skal bli vanskeligere å oppdage og ikke tiltrekke seg politiets oppmerksomhet.¹⁵¹

I juni 2010 ble en evaluering av den svenske sexkjøpsloven lagt frem, på bestilling fra det svenske Justisdepartementet. Et utgangspunkt for arbeidet var at "köp av sexuell tjänst fortfarande ska vara kriminaliserat". Det var altså utenfor mandatet å vurdere alternativer til loven.

I rapporten viser SOU (Statens Offentlige Utredninger) bl.a. til at gateprostitusjonen i Sverige er halvert. Samtidig antas det at prostitusjonen ikke har forflyttet seg til andre arenaer, uten at det leveres noen bevis for det.¹⁵² Den svenske evalueringen har møtt krass kritikk fra flere hold. Ann Jordan, en internasjonal menneskerettighetsadvokat og leder av programmet for menneskehandel og tvangsarbeid ved American University Washington College of Law, ga den regelrett slakt i et "issue paper", der hun gjennomgår alle påstandene i evalueringen og viser at

¹⁴⁹ Ulf Stridbeck, Olaf Kristiansen og Berit Schei, *Sexkjøp i Sverige og Nederland, reguleringer og erfaringer*, Rapport fra Arbeidsgruppe om rettslig regulering av kjøp av seksuelle tjenester, 8. oktober 2004, kap. 8.7.1.

¹⁵⁰ Samme sted.

¹⁵¹ Samme sted.

¹⁵² Förbud mot köp av sexuell tjänst. En utvärdering 1999–2008 (SOU 2010:49), 35, <http://www.regeringen.se/content/1/c6/14/91/42/ed1c91ad.pdf>

den ikke klarer å underbygge et eneste av de angivelig positive funnene. Jordan skriver blant annet følgende:

Rapportene som er produsert av den svenske regjeringen og andre forskere avslører at regjeringens påstander om suksess ikke er støttet av fakta. Det er ingen bevis på at færre menn kjøper sex, at færre kvinner selger sex eller at færre kvinner blir tvunget inn i prostitusjon. I beste fall, kan regjeringen vise til at det har skjedd et dropp i gatebasert prostitusjon, men [den] kan ikke forklare årsakene til det. [Regjeringen] kan også vise til at loven har allmenn støtte, men selv denne påstanden er kontroversiell.

Det er innlysende at Sveriges eksperiment i sosial ingeniørkunst har feilet. Forsøket på å endre privat seksuell oppførsel gjennom tvangsmidler og trusselen om straffeforfølgning har ikke virket fordi straffeloven ikke kan tvinge folk til å bli "mer like" i sine private samtykkende seksuelle liv – selv i Sverige. Straffeloven er et sløvt og ineffektivt verktøy for å endre slik privat oppførsel. Den har ikke stoppet prostitusjon i USA, hvor et århundre med lover som kriminaliserer sexkjøpere og selgere har feilet i å utgjøre noen forskjell – annet enn å gi folk kriminelt rulleblad som gjør det nesten umulig å finne en jobb.¹⁵³

7.2 Finland

Finland har innført et langt mer begrenset forbud enn i Sverige (og Norge). Riksdagen i Finland forkastet i 2005 et forslag fra regjeringen om å innføre et generelt forbud tilsvarende den svenske loven, og vedtok i stedet en alternativ formulering der det straffbare forholdet ble avgrenset til å gjelde kjøp og salg av personer som er offer for hallikvirksomhet eller menneskehandel.¹⁵⁴ Det avgrensede forbudet ble begrunnet med at et generelt forbud mot sexkjøp ville undergrave friheten og den enkeltes selvbestemmelsesrett.¹⁵⁵ Kjøp av sex (samleie eller tilsvarende seksuell handling) fra en person som er utsatt for hallikvirksomhet eller menneskehandel, i Finland, straffes med bøter eller fengsel inntil 6 måneder.

Den finske loven er, fra et liberalt perspektiv, lettere å akseptere fordi den skiller klart mellom "frivillig" og "tvungen" prostitusjon. En utfordring med den finske loven er imidlertid at den krever mer sofistikert etterforskning fra politiets side. Politiet må ikke bare bevise at kjøp av sex har funnet sted, men også at den prostituerte som det ble kjøpt seksuelle tjenester av er utsatt for menneskehandel eller hallikvirksomhet.

Mens det ble satt av øremerkede tilskudd til håndhevelse av den svenske sexkjøpsloven, har politiet i Finland opplevd det som en begrensning at det ikke har vært avsatt ekstra ressurser til å håndheve det finske forbudet.¹⁵⁶ Uten ekstra ressurser til håndhevelse av loven, oppfølging i rettsapparatet og nødvendig kompetanse vil den finske loven antakelig ha liten effekt. Det er

¹⁵³ Program on Human Trafficking and Forced Labor, Center for Human Rights and Humanitarian Law, American University Washington College of Law, "The Swedish law to criminalize clients: A failed experiment in social engineering" av Ann Jordan, <http://rightswork.org/wp-content/uploads/2012/04/Issue-Paper-4.pdf>

¹⁵⁴ Skarstein, Perspektiv 01/08, 10.

¹⁵⁵ PION, Høringsuttalelse om forslag om kriminalisering av sex-kjøp, http://www.pion-norge.no/pion/info_ind.php?id=P1020_0_53_0

¹⁵⁶ Skarstein, Perspektiv 01/08, 26.

derfor vanskelig å vurdere den finske modellen som alternativ. Det er selvsagt grunn til å tro at det finske forbudet ville hatt mer effekt med mer ressurser, men vi vet ikke hvor mye og hvordan.

Et mulig sexkjøpsforbud har vært et tilbakevendende spørsmål i den finske debatten. En rapport fra 2013, publisert av det finske justisdepartementet, anbefalte å innføre et sexkjøpsforbud.¹⁵⁷ Rapporten har imidlertid blitt kritisert av Pro-tukipiste, en uavhengig organisasjon som jobber med helse og sosiale rettigheter for prostituerte i Finland, for å basere seg på partisk, tvilsom og snever forskning, og for ikke å inkludere sexarbeideres stemmer.¹⁵⁸

7.3 Nederland

Nederland har i motsetning til Sverige og Finland, og som ett av få land, valgt å løse utfordringene knyttet til prostitusjon ved å gå i mer liberal retning. Tvungen prostitusjon er definert som menneskehandel i Nederland, og har vært forbudt siden 1911. Prostitusjon har derimot alltid vært lovlig, mens det har vært forbud mot bordellvirksomhet.

I 2000 ble imidlertid forbudet mot bordellvirksomhet opphevet. Rasjonalet bak dette var at man ønsket bedre redskap og muligheter til å kontrollere og regulere hvordan bordeller ble drevet, forbedre kampen mot ufrivillig prostitusjon og beskytte mindreårige fra seksuelt misbruk.¹⁵⁹ Legaliseringen åpner dermed for at sexklubber og bordeller kan drives som lovlige virksomheter, underlagt vilkår og kontroll fra myndighetene. Bordellene er for eksempel underlagt strenge krav til hygiene og sikkerhet. De må redegjøre for inntjeningen sin og skatte av virksomheten slik som andre servicebedrifter.

Legaliseringen av bordellvirksomhet innebærer at også forbudet mot hallikvirksomhet er opphevet. Straffeloven i Nederland begrenser seg til forhold som omhandler menneskehandel med formål om seksuell utnyttelse, samt oppnådd vinning ved denne. Den som oppnår vinning trenger ikke å være den samme som forårsaket utnyttelsen for at det skal regnes som menneskehandel. I motsetning til i Norge og Sverige forutsetter imidlertid definisjonen av utnyttelse at en form for tvang, misbruk av autoritet eller forledelse er til stede. Unntaket er mindreårig prostitusjon, som uansett defineres som menneskehandel.¹⁶⁰

Man trenger heller ikke å være tvunget eller lurt inn i prostitusjon for at forholdet omfattes av den nederlandske straffeloven. Forhold der en frivillig prostituert er hindret fra å slutte med prostitusjon er også regnet som menneskehandel.¹⁶¹

¹⁵⁷ http://ec.europa.eu/anti-trafficking/Publications/Abuse_of_a_victim_of_prostitution

¹⁵⁸ Pro-tukipiste, Press release 4.9.2013, Proposal for full ban on the purchase of sexual services is unconvincing, <http://pro-tukipiste.fi/en/media-info/tiedotteet/proposal-for-full-ban-on-the-purchase-of-sexual-services-is-unconvincing-492013/>

¹⁵⁹ Stridbeck/Kristianssen/Schei, kap. 4.3.1.

¹⁶⁰ Stridbeck/Kristianssen/Schei, kap. 4.3.4 og 4.3.5.

¹⁶¹ Samme sted.

Gateprostitusjon er utbredt i Nederland, og reguleres ulikt av kommunene. Mange kommuner har innført forbud mot gateprostitusjon utenfor avgrensede toleransesoner. Slike toleransesoner har begrensede «åpningstider» som avgjøres av kommunene. Samtidig legger kommunene til rette for «tilfluktssteder» der de prostituerte kan oppholde seg hvis de «ønsker en pause, å ta en kopp kaffe, spise noe, snakke med andre prostituerte og de ansatte, og kjøpe eller motta kondomer.»¹⁶² De prostituerte får også tilgang på legetimer og konsultasjoner.

Nederland skiller seg fra alle de nordiske landene i at prostitusjon er definert som arbeid. Prostituerte betaler skatt av arbeidsinntekten sin, og mange er fagorganisert.

7.3.1 Dårlig regulering

I Nederland har man vært opptatt av å ha en realistisk tilnærming til prostitusjon, og erkjenne at prostitusjon er en del av samfunnet som aldri kommer til å forsvinne. Nederland skiller også klart mellom frivillig og tvungen prostitusjon. Samtidig har Nederland beholdt en rekke strenge og usammenhengende lover som kan ha hindret dem i å oppnå mange av de positive effektene med legalisering som man har lyktes langt bedre med i f.eks. New Zealand.

Bordellene i Nederland er eksempelvis underlagt strenge lisensregler, og det er kommunene som har ansvaret for å legge opp reguleringen av bordellvirksomhet og sørge for at betingelsene overholdes. Mange mener at implementeringen av den nederlandske modellen i kommunene har vært for dårlig. En av dem er Dr. Hendrik Wagenaar, forsker ved Netherlands Institute for the Study of Crime and Law Enforcement (NSCR). Han peker på at mangel på erfaring, forskjellig praksis blant kommunale inspektører, og manglende støtte til avkriminalisering lokalt, har forhindret en effektiv implementering av modellen.¹⁶³ I noen kommuner møter bordelleierne så mange regler med varierende håndhevingspraksis at det er vanskelig å drive legalt. Holdninger er også avgjørende. I Nederland opplever man at implementeringen har vært mer vellykket i kommuner der prostitusjon tradisjonelt har vært tolerert.¹⁶⁴

Registreringsplikten kan også være til hinder for effektiv implementering av modellen. Prostituerte i Nederland er nødt til å registrere seg med bilde og registreringsnummer, for å jobbe i legale bordeller. Mange opplever dette som sterkt diskriminerende, ettersom det fortsatt er knyttet mye stigma til det å være sexarbeider. Dette kravet fører derfor til at mange forblir i det illegale markedet.

7.3.2 Vanskelig å måle

Det er altså viktig å ha i mente at diskusjonen om prostitusjonslovgivning ikke bare handler om man skal kriminalisere eller legalisere. Det handler i minst like stor grad om god regulering

¹⁶² Stridbeck/Kristianssen/Schei, kap. 4.3.7.

¹⁶³ Regjeringen.no, Sexkjøp i Nederland og Sverige, http://www.regjeringen.no/nb/dep/jd/dok/rapporter_planer/rapporter/2004/sexkjop-i-sverige-og-nederland/4.html?id=278404

¹⁶⁴ Samme sted.

versus dårlig regulering. Det er divergerende syn på hvorvidt den nederlandske modellen har vært til det bedre eller ikke, og Nederland brukes gjerne som et eksempel på mislykket legalisering fra kriminaliseringstilhengere. Det kan være vanskelig å måle hvorvidt den nederlandske modellen har fungert eller ikke, ettersom kriteriene man anvender gjerne henger sammen med ens syn på prostitusjon.

I Norge og Sverige er det et uttalt mål å begrense markedet, og de politiske tiltakene er derfor siktet inn mot dette målet. I Nederland har man ikke noe mål om å redusere prostitusjonen. Det gir derfor et skjevt bilde å bruke omfang som indikator på lovgivningens vellykkethet. Likevel vil mange hevde at nettopp dette er en nøkkelindikator.

Arbeidsgruppen skriver i sin 2004-rapport at man (per 2004) opplevde en halvering av antall bordeller i Nederland, men at man ikke vet om bordellene som mistet lisensen sin nå driver illegalt. Strengt regler og kontroll har i stor grad tvunget hallikene bort fra bordellene og vinduene på «Red Light District». De fortsetter imidlertid å operere på det illegale markedet, der politiet har liten kontroll og de prostituerte står i en rettighetsløs posisjon.

Det er også mange innvandrere på prostitusjonsmarkedet i Nederland, og det er grunn til å tro at en stor del av dem ikke har oppholds- og/eller arbeidstillatelse i landet. For å jobbe på et legalt bordell er det en forutsetning å ha arbeidstillatelse. For mange i det illegale markedet kan legaliseringen av bordeller derfor ha hatt en negativ effekt. Uten arbeidstillatelse i landet har de ingen vei inn i det legale markedet, samtidig som det legale markedet tørker ut arbeidsmulighetene deres, og setter dem igjen i en enda vanskeligere situasjon enn tidligere.

Disse problemstillingene ville man også fått i Norge om man åpnet for et legalt marked. For prostituerte uten arbeidstillatelse hjelper det lite at prostitusjon defineres som arbeid (dette bør imidlertid ikke brukes som et generelt argument mot legalisering, ettersom det vil kunne ha positive konsekvenser for alle med arbeidstillatelse).

Litt forenklet kan man kanskje si at Nederland har lyktes med målsettingene innenfor det strengt regulerte markedet, der modellen har blitt implementert på en god måte, samtidig som det eksisterer et stort illegalt marked som man ikke har lyktes å få bukt med, eller redusere. Arbeidsgruppen skriver i sin rapport at:

Erfaringer fra politiet tilsier at prostitusjonen har blitt mer gjennomiktig og det er lettere å ha kontroll med de legale bordellene (pkt. 4.5.8). På den andre siden eksisterer fortsatt et "grått marked" der politiet i mindre grad har oversikt og kontroll. Det antas at ofrene for menneskehandel er i det "grå" markedet.¹⁶⁵

De siste årene har også Nederland tatt steg mot en strengere kontroll av prostitusjonsmarkedet. Myndighetene i Amsterdam har stengt en stor del av bordellene i berømte Red Light District, og

¹⁶⁵ Stridbeck/Kristianssen/Schei, kap. 8.7.2.

aldersgrensen for å jobbe i bordellene har blitt hevet fra 18 til 21.¹⁶⁶ Heller ikke disse tiltakene er ukontroversielle, og har skapt mye debatt. Når reglene i det legale markedet strammes inn, er det alltid en fare for at man skaper større problemer i det illegale.

7.4 Flere typer legalisering

Nederland blir ofte brukt som skyteskive av kriminaliseringstilhengere. Da er det verdt å ha med seg at det ikke er Nederland de fleste sexarbeiderorganisasjoner og andre legaliserings-tilhengere peker på som forbilde.

I et intervju med sexarbeider Hege Grostad og doktorgradskandidat ved Umeå Universitet i Sverige, Ida Kock, i bladet *Albertine*, trekker Kock eksempelvis frem nettopp Nederland og Tyskland som verstingeksempler på dårlig legalisering.¹⁶⁷ Hun viser blant annet til kontrollregimet i Tyskland, med tvangstesting og sex-nekt for HIV-positive sexarbeidere, som hun beskylder for å være ”mer opptatt av å beskytte sexkjøperens helse og sikkerhet”, og viser i stedet til New Zealand. Der er både kjøp og salg av sex, samt organisert prostitusjon, legalisert fullt ut, og regulert gjennom særlovgivning der sexarbeidernes helse og sikkerhet er i fokus, ikke tredjepart.

Problemene i Nederland kan altså like fullt brukes som argument for å innføre en mer liberal lovgivning, som en kritikk mot legaliseringslinjen. Nederland har en lang tradisjon for sosial toleranse og prostitusjon har alltid vært utbredt i landet. Ulike kilder anslår at antall prostituerte i Nederland er et sted mellom 15.000 og 30.000.¹⁶⁸ Å se for seg et sexkjøpsforbud som noen løsning i et liberalt land som Nederland, når vi vet hvilke problemer denne politikken har medført i det mer konforme og statstro norske samfunnet er håpløst naivt. Det er ingenting som tyder på at noen forbudslinje skulle bidra til å løse de omfattende og vedvarende problemene i Nederland, med et stort illegalt marked og organisert kriminalitet.

Nederland viser imidlertid at tilhengere av en mer liberal prostitusjonslovgivning ikke må nøye seg med å diskutere legalisering versus kriminalisering, men også hva slags legalisering man vil ha, og hvordan man ønsker å regulere et liberalt marked. Det kan være lett å glemme dette, når debatten i Norge stort sett handler om hvorvidt man skal gå bort fra kriminaliseringslinjen eller ikke. En sterkere bevissthet omkring gode og dårlige legaliseringsmodeller gjør imidlertid argumentene for legalisering sterkere.

¹⁶⁶ Forbes, «Reforming Prostitution in Amsterdam Includes a Business Plan and Business Hours», 1. mars 2013, <http://www.forbes.com/sites/ceciliarodriguez/2013/03/01/reforming-prostitution-in-amsterdam-includes-a-business-plan-and-business-hours/>

¹⁶⁷ Andrés Lekanger, *Legalisering i et klasseperspektiv*, *Albertine*, desember 2013.

¹⁶⁸ Wikipedia, Prostitution in the Netherlands, http://en.wikipedia.org/wiki/Prostitution_in_New_Zealand, se originalkilder: [1](#), [2](#), [3](#).

8. Internasjonale anbefalinger

Til tross for at Nederland og Tyskland gjerne brukes som eksempler på land med liberal prostitusjonslovgivning, er det i New Zealand at vi finner den antakelig mest liberale prostitusjonslovgivningen i hele verden. Det er også New Zealand som oftest fremheves av sexarbeiderorganisasjoner som et eksempel til etterfølgelse.

I New Zealand har prostitusjon vært lovlig siden 2003. Både kjøp og salg av sex er tillatt. Sexarbeid er definert som arbeid, og sexarbeidere har fulle arbeidstakerrettigheter og helserettigheter. Bordeller og eskortebyråer er også tillatt, og markedet er regulert med sikte på å sikre sexarbeidere mot utnyttning, forhindre kjøp og salg av sex fra mennesker under 18 år, og sørge for at sexarbeideres helse, trygghet og velvære ivaretas på en best mulig måte.

Det er selvfølgelig utfordringer med sexmarkedet i New Zealand, men effekten av modellen har vært gjennomgående positiv. I 2005 kom organisasjonen Canadian HIV/AIDS Legal Network, etter en sammenligning mellom lovene i Sverige og lovene i New Zealand, til at den New Zealandske modellen var "mye mer respektfull overfor sexarbeideres autonomi, verdighet og menneskerettigheter."¹⁶⁹ En evaluering av legaliseringsreformen, som ble publisert i 2008, konkluderte med at de ikke kunne finne noen bevis for at sexindustrien har ekspandert, men at lovgivningen har bidratt til å få en historisk skjult industri frem i lyset.¹⁷⁰ Videre konkluderte rapporten med at lovgivningen hadde ført til at sexarbeidere har det bedre med seg selv, og at sexarbeidere hadde blitt mer villige til å rapportere kriminelle handlinger mot dem til politiet.

Canada

Canada er et annet land det vil bli spennende å følge med på. Kjøp og salg av sex er tillatt i Canada, men myndighetene har laget en rekke lover som gjør det vanskelig å utøve yrket. Bordeller er forbudt, og likeledes det å leve av en annens prostitusjonsinntekt og forhandling med kunde i det offentlige rom. I desember 2013 avgjorde imidlertid canadisk høyesterett enstemmig, etter at tre sexarbeidere prøvde lovene for retten, at de var ugyldige, fordi de bryter med individets rett til liv, frihet og sikkerhet.¹⁷¹

Høyesterett sendte lovene tilbake til parlamentet, som fikk ett år på å endre dem. I mellomtiden vil de gamle lovene fortsatt være gjeldende, men etter dette vil ugyldiggjøringen tre i kraft. I dommen heter det at "Parlamentet har makten til å regulere mot ordensforstyrrelser, men ikke på bekostning av helsen, sikkerheten og livene til prostituerte."¹⁷²

¹⁶⁹ CTV News, "Prostitution laws: What are the Nordic and New Zealand models?", 20. desember 2013, <http://www.ctvnews.ca/canada/prostitution-laws-what-are-the-nordic-and-new-zealand-models-1.1603213>

¹⁷⁰ Report of the Prostitution Law Review Committee on the Operation of the Prostitution Reform Act 2003, <http://www.justice.govt.nz/policy/commercial-property-and-regulatory/prostitution/prostitution-law-review-committee/publications/plrc-report/documents/report.pdf>

¹⁷¹ Aftenposten, "Høyesterett i Canada gjør lover mot prostitusjon ugyldige", 21. desember 2013, <http://www.aftenposten.no/nyheter/uriks/article7414467.ece#.UuKEXhDsUk>

¹⁷² Huffington Post, "Canada's Anti-Prostitution Laws Struck Down By Supreme Court", 20. desember 2013, http://www.huffingtonpost.com/2013/12/20/canada-anti-prostitution-law_n_4480105.html

Lovene pålegger ikke bare betingelser for hvordan prostituerte opererer. De går et kritisk steg lenger, ved å påtvinge farlige forhold på de prostituerte; de hindrer mennesker som deltar i en risikofyllt – men lovlig – aktivitet fra å gjøre grep som beskytter dem selv mot farene, skrev høyesterettsdommer Beverly McLachlin.

Høyesterett mente at loven mot hallikvirksomhet er for bred, og at den ikke rammer slik intensjonen var:

I stedet straffer loven alle som profitterer på prostitusjon, uten å skille mellom dem som utnytter prostituerte og de som øker tryggheten og sikkerheten til prostituerte, som for eksempel sjåførere, managere, eller livvakter, står det blant annet skrevet i dommen.

Hadde canadisk høyesterett bestemt i Norge, ville altså både sexkjøpsloven, hallikparagrafen og antakelig også menneskehandelsparagrafen blitt kjent ugyldig, fordi de alle mangler et skille mellom utnytting og tryggende faktorer, samt at de pålegger de prostituerte mer utrygge og farlige arbeidsforhold.

Hva med forbud mot sexsalg også?

Debatten om den norske sexkjøpsloven blusset opp på nytt etter regjeringsskiftet i 2013. Begge regjeringspartiene, Høyre og Frp, har programfestet at de vil reversere sexkjøpsloven. Det samme har Venstre, som dermed utgjør et flertall på Stortinget sammen med regjeringspartiene. Regjeringen har likevel valgt å bestille en evaluering av sexkjøpsloven før de konkluderer i saken. Analyseselskapet Vista Analyse skal levere sin rapport i juni 2014. Det kan være grunn til å frykte at den rapporten blir ganske tynn. Fafo, som har den fremste forskningskompetansen på prostitusjonsfeltet i Norge, lot være å søke da evalueringen av loven ble utlyst, fordi de mente mandatet var for smalt, og ressursene for små, til å gjøre grundig forskning.¹⁷³ ”De som vet mye om prostitusjon skjønner at man vanskelig kan kartlegge prostitusjonsmarkedet på seks måneder” uttalte Fafo-forsker May-Len Skilbrei til Klassekampen.¹⁷⁴

I Oslo har ordfører Fabian Stang (H) og byrådsleder Stian Berger Røsland (H) foreslått å gå i stikk motsatt retning av det regjeringspartiene i utgangspunktet ønsker. De har varslet omkamp om sexkjøpsloven i Høyre, og foreslår i stedet å gå enda lenger og forby sexsalg også. Forslaget til Stang og Røsland er spesielt dårlig. Vi har overveldende dokumentasjon internasjonalt på hvilke negative konsekvenser en slik linje får, både for de prostituerte, som må jobbe under enda mer utrygge omstendigheter, og for samfunnet ellers, da vi vet at dette bl.a. er til hinder for effektive tiltak mot spredning av HIV og andre seksuelt overførbare sykdommer.

¹⁷³ Fafo, “Lack of will to knowledge about prostitution?”, oktober 2013, <http://fafo.no/prostitution/131001-Lackofwill.pdf>

¹⁷⁴ Klassekampen, 10. januar.

FN

I oktober 2012 kom rapporten "Sex Work and the Law in Asia and the Pacific" fra FNs utviklingsprogram UNDP (United Nations Development Programme), FNs befolkningsfond UNFPA (United Nations Population Fund) og FNs fellesorgan mot aids UNAIDS (Joint United Nations Programme on HIV/AIDS). Rapporten baserer seg på en studie av 48 land i Asia og Stillehavet og vurderer lover og rettshåndhevelse som påvirker menneskerettighetene til sexarbeidere og effekten av tiltak mot HIV.

Rapporten konkluderer med at det ikke finnes noen bevis fra land i Asia og Stillehavet på at kriminalisering av sexarbeid har forhindret spredning av HIV blant sexarbeidere og deres kunder. Rapporten konkluderer videre med at erfaringene fra de landene i regionen som har avkriminalisert sexarbeid - New Zealand og New South Wales (Australia) - indikerer at det å definere sexarbeid som legitimt arbeid styrker sexarbeidernes posisjon, øker deres tilgang til tjenester rettet mot HIV og seksuell helse og øker kondombruken.¹⁷⁵ Rapporten viser også til at lovgivningen i New Zealand og New South Wales har ført til at HIV-smitte i forbindelse med sexarbeid er "ekstremt lav eller ikke-eksisterende."¹⁷⁶ Da UNDP-direktør Mandeep Dhaliwal ble spurt om hvilket land i Asia det var best å jobbe som prostituert i, svarte hun: "Jeg ville likt å være sexarbeider i New Zealand."¹⁷⁷

I 2012 kom også en omfattende rapport fra The Global Commission on HIV and the Law, et uavhengig internasjonalt utvalg nedsatt av UNDP. Utvalget er utvetydig i sine anbefalinger. De adresserer blant annet det svenske sexkjøpsforbudet spesifikt. De slår fast at den svenske loven ikke har forbedret, men forverret livene til sexarbeidere. De oppsummerer resultatene av den svenske loven, så langt, med at: 1) sexmarkedet fortsatt er like stort som det var før loven, men at det har gått under jorden, og at det er fare for at det har blitt mer voldelig, 2) at loven har ført til få tiltaler og dommer, at sexarbeiderne ikke ser på seg selv som ofre og at de nesten alltid er uvillige til å vitne mot sine klienter, og 3) at loven har stimulert til opprettelsen av en organisasjon for sexarbeideres rettigheter, og at enkelte svenske autoriteter forlanger en evaluering av lovens påvirkning på undergrunnsmarkedet.¹⁷⁸

I sin konklusjon gir de blant annet følgende generelle anbefalinger til alle land:

- Avskaffe lover som kriminaliserer kjøp og salg av sex mellom voksne samtykkende mennesker, samt lover som forbyr kommersiell sex, som f.eks. lover mot "umoralsk" inntekt, "å leve av inntektene" til prostituerte og bordelldrift. Ta komplementære rettslige skritt som sikrer trygge arbeidsforhold for sexarbeidere.

¹⁷⁵ UNDP, "New UN report takes a stark look at links between sex work, HIV and the law in Asia and the "Pacific", 18. oktober 2012, <http://www.undp.org/content/undp/en/home/presscenter/pressreleases/2012/10/18/new-un-report-takes-a-stark-look-at-links-between-sex-work-hiv-and-the-law-in-asia-and-the-pacific/>

¹⁷⁶ UNDP, Sex Work and the Law in Asia and the Pacific, oktober 2012.

¹⁷⁷ Washington Times, "U.N. report calls for decriminalizing prostitution", 24. oktober 2012,

<http://www.washingtontimes.com/news/2012/oct/24/un-report-calls-decriminalizing-prostitution/?page=all>

¹⁷⁸ Global Commission on HIV and the Law, Risks, Rights & Health, 38.

- Gjøre alle nødvendige grep for å stoppe politittrakassering og vold mot sexarbeidere
- Forsikre at tiltak mot menneskehandel er nøye innrettet mot de som bruker uærlighet, press eller tvang for å få folk inn i prostitusjon, eller som misbruker sexmigranter gjennom gjeldsslaveri, vold eller frihetsberøvelse. Lover mot menneskehandel må brukes til å forhindre utnytting, og de må ikke brukes mot voksne som er involvert i samtykkende sexarbeid.

I rapporten nevner de også at Den internasjonale arbeidsorganisasjonen (ILO) har anbefalt at sexarbeid defineres som arbeid, slik at den kan reguleres til det beste for sexarbeidere og kunder.¹⁷⁹

FNs organisasjon for kvinners rettigheter og likestilling, UN Women, har likeledes tatt til orde for å definere prostitusjon som arbeid, et standpunkt de etter kritikk fra flere hold har bekreftet og underbygget med et notat.¹⁸⁰ I notatet understrekes det at sexarbeid er arbeid. De fordømmer forsøk på å sette likhetstegn mellom sexarbeidere og ofre for utnytting eller menneskehandel, og understreker samtidig at det strider mot sexarbeideres rett til helse og selvbestemmelsesrett, samt at det kan ødelegge for arbeidet med å forhindre og forfølge menneskehandlere, når man ikke skiller mellom disse gruppene. UN Woman tar også til orde for å regulere sexmarkedet, for å beskytte sexarbeidere mot misbruk og vold.

Human Rights Watch

Menneskerettighetsorganisasjonen Human Rights Watch (HRW) har i lang tid dokumentert de negative konsekvensene kriminalisering av sexarbeid har for tilgangen på helt grunnleggende individuelle rettigheter, frihet fra diskriminering og vold, helse og rettferdighet. Slike lover fører blant annet til at prostituerte slutter å bære med seg kondomer, av frykt for at det skal bli brukt som beviser på at de selger sex.¹⁸¹ Frykten for å bli arrestert overgår, for mange, frykten for HIV, seksuelt overførbare sykdommer eller graviditet.

I en artikkel i Journal of the International AIDS Society skriver Joseph Amon (Director of the Health and Human Rights Division) i HRW, blant flere, at "standpunkter som definerer sexarbeidere utelukkende som ofre, og som eliminerer muligheten for frivillig sexarbeid, nekter sexarbeidere retten til å utøve sin autonomi og delta i private aktiviteter begge parter samtykker til." Videre skriver artikkelforfatterne at "Kriminalisering av sexarbeid bidrar til forhold der

¹⁷⁹ Global Commission on HIV and the Law, Risks, Rights & Health, 40.

¹⁸⁰ Un Woman, Note on sex work, sexual exploitation and trafficking, oktober 2013, <http://www.nswp.org/sites/nswp.org/files/UN%20Women's%20note%20on%20sex%20work%20sexual%20exploitation%20and%20trafficking.pdf>

¹⁸¹ Journal of the International AIDS Society, "Condoms as evidence of prostitution in the United States and the criminalization of sex work", mai 2013, http://www.jiasociety.org/index.php/jias/article/view/18626/3006#CIT0015_18626

sexarbeidere er motvillige til å rapportere vold og misbruk fra politiet og andre av frykt for å inkriminere seg selv eller provosere frem gjengjeldelser fra politiet.”

De konkluderer med at styrking av sexarbeideres rettigheter gjennom juridisk anerkjennelse av deres beskjeftigelse maksimerer deres beskyttelse og verdighet og hjelper til med å sikre alle tilgang til helsetjenester og rettferdighet, og at avkriminalisering er ”kritisk nødvendig” for å oppnå folkehelse og menneskerettighetsmål.¹⁸²

Amnesty

Amnesty International har også sett seg nødt til å avklare sitt prinsipielle standpunkt i prostitusjonsdebatten, og er for øyeblikket inne i en intern policydiskusjon om temaet. Da den skotske parlamentarikeren Rhoda Grant forsøkte å ta Amnesty til inntekt for et lovforslag om sexkjøpsforbud i 2013, måtte Amnesty rykke ut og ta avstand fra forslaget.¹⁸³ Bakgrunnen var at den lokale Amnesty-avdelingen i Paisley hadde støttet initiativet. Amnesty International gjorde det imidlertid krystallklart at standpunktet til lokal-avdelingen i Paisley ikke var i tråd med Amnestys syn. Politisk rådgiver ved Amnesty Internationals hovedkvarter i London, Marianne Mollmann, skriver i en e-post til Amnesty UK at ”selv om [Amnesty] ikke har noe detaljert standpunkt eller driver med kampanjearbeid i denne saken, så vil enhver offentlig posisjon, som et minimum, måtte være i tråd med internasjonale menneskerettighetsstandarder”, og at det i denne saken betyr følgende:

1. Ingen kriminalisering av sexarbeideren.
2. Ingen kriminalisering av sex mellom samtykkende voksne.
3. Ingen sammenblanding av trafficking og sexarbeid.

Ifølge Mollmann er altså kriminalisering av sexkjøp i strid med internasjonale menneskerettighetsstandarder. Amnesty International har imidlertid ikke inntatt noe offisielt standpunkt om dette enda.

Korrigeringsnotat: Dette delkapittelet er endret siden første utgave av rapporten. Amnesty Norge har påpekt at teksten var misvisende ettersom uttalelsen fra Mollmann ikke representerer Amnesty Internationals offisielle syn, da de ikke har konkludert i saken enda.

WHO

I 2012 ga Verdens helseorganisasjon (WHO) ut en rapport med anbefalte retningslinjer for å behandle og forhindre smitte av HIV og andre seksuelt overførbare sykdommer for sexarbeidere i land med lav og middels inntekt. I rapporten slår de blant annet fast følgende:

Lover som direkte eller indirekte kriminaliserer eller bøtelegger sexarbeidere, deres klienter og tredjeparter, og krenkende former for maktutøvelse, stigma og diskriminering relatert til HIV og

¹⁸² Journal of the International AIDS Society, mai 2013.

¹⁸³ New Statesman, ”Amnesty, human rights and the criminalisation of sex work”, 12. Juni 2013, <http://www.newstatesman.com/voices/2013/06/amnesty-human-rights-and-criminalisation-sex-work>

sexarbeid, kan underminere effekten av programmer for HIV og seksuell helse, og begrense sexarbeidere og deres klienters mulighet til å søke og nyte godt av disse programmene.¹⁸⁴

De anbefaler blant annet at: "Alle land jobber henimot avkriminalisering av sexarbeid og eliminering av urettmessig anvendelse av sivile lover og reguleringer mot sexarbeidere."

8.1 Oppsummert

Til tross for et massivt press fra spesielt radikalfeminister og kristenkonserverne i mange land, synes det å være en voksende konsensus i internasjonale miljøer om at avkriminalisering og rettigheter er riktig medisin, sammen med tilgang på sosiale tiltak og helsetjenester. En rekke FN-organisasjoner, det internasjonale helsemiljøet og menneskerettighetsmiljøet konkluderer ganske entydig med en fordømmelse av sammenblandingen av frivillig sexarbeid og trafficking og understreker hvor ødeleggende det er både fra et helseaspekt og et menneskerettighetsaspekt.

9. Konklusjon

Informasjonen vi har om prostitusjonsmarkedet, både i Norge og ellers i verden, viser et svært mangfoldig marked, og ikke en ensartet gruppe. Prostitusjonsmarkedet består av kvinner og menn i alle samfunnslag, der de enkelte har svært ulike motiver, og svært ulike opplevelser av egen livssituasjon.

Den klare majoriteten av prostituerte (enten de er nordmenn eller migranter, jobber på gaten eller i innemarkedet) ser ikke ut til å være i en tvangssituasjon. Prostitusjonen er ofte et resultat av store sosiale problemer, og mange ønsker seg ut av situasjonen. For disse er problemet at alle alternativene til prostitusjon fremstår som enda verre. Det er altså ikke sexmarkedet som er problemet, men at de prostituerte mangler alternativer. Flere stengte dører er en særdeles dårlig løsning når problemet er at det ikke er mange nok dører som er åpne. I stedet for å hjelpe de prostituerte, sørger sexkjøpsloven for at mulighetene som mange anser som "minst ille", blir enda verre.

For en stor andel av prostituerte på innemarkedet er det verken tvang, nød eller fattigdom som driver dem til prostitusjon, men en blanding av seksuell nysgjerrighet og mulighet til å tjene gode penger.

For de svakeste ender sexkjøpsloven opp som feil løsning på feil problem. For de mest privilegerte blir sexkjøpsloven en løsning ingen har bedt om, på et ikke-eksisterende problem.

¹⁸⁴ WHO, "Prevention and treatment of HIV and other sexually transmitted infections for sex workers in low- and middle-income countries: recommendations for a public health approach", desember 2012, http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/77745/1/9789241504744_eng.pdf?ua=1

Samtidig sørger politiets håndheving av menneskehandelsparagrafen og hallikparagrafen for å sette prostituerte i en enda vanskeligere situasjon. Prostituerte lever i konstant frykt for å bli kastet ut av hjemmene sine, tvinges inn i nye avhengighetsforhold og blir nødt til å jobbe ekstra og under verre forhold på grunn av politiets håndheving av lovverket. Prostituerte må tåle å bli konstant overvåket eller mistenkeliggjort, til tross for at de tjener pengene sine på lovlig vis. Sexarbeidere er slik sett den eneste lovlige yrkesgruppen i Norge som blir utsatt for systematisk trakassering med lovgivers viten og vilje. På toppen av dette kommer alle de negative effektene kriminalisering har for prostituertes helse, og forhindring av seksuelt overførbare sykdommer. I den offentlige debatten om prostitusjon er sexarbeiderne, med noen få unntak, fullstendig umyndiggjort. For tilhengerne av sexkjøpsloven er det tilsynelatende irrelevant at sexarbeidere flest ikke ønsker seg kriminalisering av kundene. De behandles nærmest som brysomme innslag i en debatt som handler om dem selv, eller avfeies med at de ikke vet sitt eget beste. Også faginstansenes syn oppleves som lite velkomne i en debatt som domineres av politikere, radikalfeminister og kristenkonserveratives gode intensjoner.

Det er vanskelig å skissere noen idealløsning på prostitusjonsproblematikken. Også land med mer liberale regler har store problemer. Det vi imidlertid kan slå fast, er at den norske prostitusjonslovgivningen rammer de prostituerte mer enn noen andre. Samtidig har vi en debatt som i stor grad foregår over hodet på de den angår. Prostitusjon må være den eneste «arbeidskonflikten» i Norge der arbeidernes syn blir sett på som nesten irrelevante.

Vi trenger altså en helt ny prostitusjonslovgivning og en helt ny prostitusjonsdebatt i Norge.

Norge burde begynne med å:

- avskaffe sexkjøpsloven.
- avskaffe hallikparagrafen.
- definere sexsalg som arbeid, med tilhørende rettigheter og plikter for de som ønsker å være sexarbeidere.
- skille mellom frivillighet og tvang i definisjonen av «utnyttning».
- revidere menneskehandelsparagrafen med sikte på å begrense definisjonen til å omhandle situasjoner der tvang, misbruk, forledelse, el. er til stede.
- konsentrere politiinnsatsen mot de som utnytter, heller enn å ramme hele markedet.

I tillegg burde vi legge opp til en ny debatt om hvordan vi regulerer kjøp og salg av sex i Norge, der vi:

- slutter å behandle prostitusjon som et feministisk problem.
- erkjenner at det finnes både frivillige og ufrivillige aktører blant sexarbeidere.
- innser at sosiale problemer i prostitusjon ikke alltid er det samme som tvang.
- forsøker å finne fornuftige reguleringer for hvordan kjøp og salg av sex kan foregå på en måte som fremmer sexarbeidernes trygghet og helse.
- baserer de politiske beslutningene på innspill fra tilgjengelige faginstanser, heller enn å be om innspill etter at beslutningen er fattet.
- inviterer sexarbeiderne med i beslutningsprosessen fremfor å snakke over hodet på dem

Kort oppsummert: Fjerne alle lover som, direkte eller indirekte, forbyr samtykkende sex mellom voksne mennesker. Forby og forfølge tvang, og ikke noe annet.

Samlet sett virker denne anbefalingen tilsynelatende kontroversiell i Norge, men det er altså ikke verre enn at det er ordninger som er utprøvd med gode resultater i andre land, og i tråd med anbefalingene fra blant annet UNAIDS, UNDP, UNFPA, UN Woman, ILO, Human Rights Watch og WHO.

TAKK

Forfatteren avsluttet arbeidet med denne rapporten 18.02.2014. Teksten har tatt utgangspunkt i Civita-notat nr.8 2013, og er en utvidet, oppdatert og noe endret versjon av denne.

Civita er en organisasjon med begrensede ressurser, og vi er ofte avhengige av ekstern hjelp til kvalitetssikring. Jeg vil derfor takke Camilla Hammergren, fagansvarlig i Pro Sentret, og Andreas Pedersen Kikvik, tidligere sosialkonsulent i Pro Sentret, for gjennomlesning og nyttige innspill til notatet som denne rapporten bygger på. En ekstra takk til Astrid Renland, daglig for PION, for gjennomlesning av denne rapporten med viktige nyanseringer og tips til kilder.

Takk også til Marius Doksheim for grundig lesning og korrektur.

Alle eventuelle feil og mangler står selvsagt likevel for forfatterens regning. Skulle du oppdage slike, ville vi sette stor pris på tilbakemelding, slik at vi kan rette opp og justere.

Denne Civita-rapporten har til hensikt å kritisk gjennomgå norsk prostitusjonslovgivning. Ettersom prostitusjonsdebatten er gjenstand for mye udokumentert synsing, har det vært et selvstendig poeng å sammenfatte mye av informasjonen som allerede finnes for å gi et nyansert bilde av sexmarkedet og de mange tilknyttede komplekse problemstillingene. Dette brukes deretter som utgangspunkt for noen praktiske, etiske og politiske drøftinger.

Rapporten viser at sexmarkedet, både i Norge og ellers i verden, er svært mangfoldig, og at prostituerte ikke er noen ensartet gruppe. Det er kvinner og menn i alle samfunnslag, der de enkelte har svært ulike motiver og svært ulike opplevelser av egen livssituasjon. Den klare majoriteten av prostituerte er ikke i noen tvangssituasjon, men prostitusjonen er ofte et resultat av store sosiale problemer. Samtidig er det mange som selger sex av helt andre årsaker.

Rapporten viser at kriminaliseringslinjen først og fremst rammer de prostituerte, og fører til en utrygg, usikker og mer helsefarlig hverdag for mange av de menneskene som sliter mest i samfunnet. Rapporten viser behovet for en ny prostitusjonslovgivning. Den anbefaler full legalisering av kjøp og salg av sex, og at målet må være skadereduksjon, rettigheter og trygghet for sexarbeidere, fremfor moralisme.